

PERUSRAIDE

- nopeasti työmarkkinoille suuntaavien maahanmuuttajien kotoutumisraide

Usein aikuisten maahanmuuttajien tärkein tavoite maahantulon jälkeen on oppia nopeasti kieltä ja päästä työmarkkinoille. Kotoutumisen kannalta on tärkeää, että jo aiemmin hankittu ammattitaito ja -osaaminen tunnustetaan. Kotoutumissuunnitelma perustuu maahanmuuttajan aiemmin hankkimaan koulutukseen ja työkokemukseen. Tavoitteena on, että kotimaassa suoritettut tutkinnot, opinnot ja työkokemus ovat pohjana koulutuksen ja työuran täydentämiselle Suomessa. Ulkomailla hankittua koulutusta ja osaamista voidaan hyödyntää myös opiskelijan uudessa kotimaassa.

Perusraiteen keskeinen tavoite on antaa aikuiselle maahanmuuttajalle sellaiset kielelliset, yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja elämänhallintaan liittyvät valmiudet, joiden avulla hän pystyy selviytymään uudessa ympäristössään, toimimaan työelämässä ja hakeutumaan jatko-opintoihin.

Suomen kielen oppiminen ja työelämävalmiuksien hankkiminen vievät aikaa. Perusraiteen alaotsikko viittaa siihen, että raiteen tavoite on, että tehokas kielikoulutus mahdollistaa nopean työllistymisen, mikäli muut työllistymisen olosuhteet ovat otolliset. Siihen ei voida ottaa kantaa, kuinka nopeasti yksittäisen maahanmuuttajan pitää päästää työmarkkinoille. Työllistyminen riippuu monista tekijöistä, esimerkiksi koulutustasosta, työkokemuksesta, elämäntilanteesta ja uusista urasuunnitelmista.

Pituus

Opiskelu perusraiteella kestää noin vuoden. Maahanmuuttajille vetovoimaisella pääkaupunkiseudulla voimavarat eivät riitä opetussuunnitelmasuosituksen mukaiseen 45 opintoviikon kotoutumiskoulutukseen. Keskitehty hankinnan ansiosta koulutus toteutetaan kutakuinkin samanmittaisena oppilaitoksesta riippumatta: koulutus koostuu kolmesta 50 päivää kestävästä suomen kielen moduulista ja 60 päivää kestävästä työelämäjaksoista, johon sisältyy myös työharjoittelu. Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelmasuosituksen mukaan suomen kielen opintojen ei välttämättä tarvitse olla kotoutumiskoulutuksessa peräkkäin, vaan niiden väliin on hyvä sijoittaa harjoittelu- tai työelämäjaksoja. Lyhyehköstä työssäoppimisjaksosta, jossa painopiste on ollut suomen kielen harjoittelussa, onkin hyviä kokemuksia. Nykykäytännössä työelämäjakso sijoittuu kuitenkin kolmannen kielikurssin jälkeen. Työharjoittelussa opiskelija saa omakohtaista kosketusta suomalaiseen työelämään, mahdollisuuksien mukaan oman alan työstä tai sellaiselta alalta, jolle hän toivoo tulevaisuudessa työllistyvänsä.

Tavoitetaso

Kotoraide-projektissa työskennelleet kokeneet kotoutumiskoulutuksen järjestäjät olivat yksimielisiä siitä, että nykyisellä koulutuksen kestolla realistinen perusraiteen tavoitetaso on A2.2¹. Kokemuksemme mukaan kotoutumiskoulutuksen aikana saavutetaan useimmiten taitotaso A2.2, mutta taitotason B1.1 saavuttaa vain harva. Oppijan kielitaitoprofiili on intensiivisen koulutusrupeaman jälkeen monesti epätasainen, kielitaito voi olla hyvin erilainen kielitaidon eri osa-alueilla. Usein ymmärtämistaidot kehittyvät tuottamistaitoja nopeammin - ne saattavat hyvinkin vastata tasoa B1.1, mutta tuottamistaidot voivat edustaa A2-tasoa.

¹ Tämän kielitaitotason Eurooppalaisen viitekehyksen mukaiset kuvaukset kielen eri osa-alueilla oppaan liitteessä 8.

Pedagogiset päälinjat

Pedagogisten menetelmien valinnoissa korostuu funktionaalisuus ja oppimisympäristön laajentaminen. Kielenopetuksen tärkeimpiä tehtäviä on valmentaa oppijoita sellaisiin suullisiin ja kirjallisiin kielenkäyttötilanteisiin, joita he kohtaavat luokkaympäristön ulkopuolella. On tärkeää alusta asti hyödyntää kieliympäristöä sekä oppimisen resurssina että oppimisen tavoitteiden suuntaajana. Tällöin oppija ymmärtää, että oppiminen ei rajoitu kielikurssille ja luokkahuoneeseen, vaan autenttiset tilanteet palvelevat sitä jopa muodollista opetusta paremmin.

Funktionaalinen kielenoppimiskäsitys tarkoittaa sitä, että lähdetään liikkeelle kielenoppijan kielenkäyttötarpeista. Opetuksessa pohditaan, mitkä kielelliset tehtävät ovat ensisijaisia ja kaikkein tarpeellisimpia kielenkäyttäjän oman elämän kannalta. Esimerkiksi mihin kielenkäyttäjä tarvitsee kieltä: päivittäisten asioiden hoitamiseen, opiskeluun vai oman ammatin harjoittamiseen?

Funktionaalinen lähestymistapa tarkoittaa sitä, että opetuksessa on tasapaino muodon, merkityksen ja käytön välillä. Opetuksen lähtökohta on kielen käytössä, sääntöjen ja muotojen analyysi ei ole ensisijaista. Säännöt ja yleistyksiset tehdään esimerkkien ja oppijan kielenkäyttökokemusten pohjalta. Kielellinen analyysi seuraa vasta käyttökokemuksen jälkeen - ja tähän toisen kielen oppijalla on hyvät mahdollisuudet, jos hän vain osaa käyttää niitä hyväkseen. Rakenteita käsitellään niin, että ne palvelevat oppijan viestinnällisiä tarpeita. Rakenteen produktiivista hallintaa tavoiteltaessa tarvitaan myös automaattistavaa harjoittelua. Rakenteiden opiskelu ja harjoittelu on kuitenkin mahdollista istuttaa viestinnällisesti mielekkääseen kontekstiin, eikä niitä pitäisi käsitellä irrallisina.

Kielenopetuksessa tulisi käyttää mahdollisimman paljon autenttista aineistoa. Oppijan omaa elämää lähellä olevaa aineisto motivoi paremmin kuin oppikirjojen usein keinotekoinen kieli ja maailma. Autenttisten materiaalien avulla harjoitellaan juuri sellaisia kielenkäyttötilanteita, joihin oppija joutuu luokkahuoneen ulkopuolella. Autenttisissa oppimateriaaleissa kielen elementit esiintyvät luontevissa ja monipuolisissa kontekstissa. On tärkeää muistaa, että autenttinen oppimateriaali yksin ei tee oppimisesta ja toiminnasta funktionaalista. Funktionaalisuus syntyy siitä, miten materiaalia käytetään, millaisia kielenkäyttötilanteista opetustilanteessa harjoitellaan ja miten.

Kaikkia kielitaidon osa-alueita pyritään kehittämään, vaikka pääpaino onkin suullisen kielitaidon kehittämisessä. Opiskelijoita rohkaistaan käyttämään suomen kieltä heti opintojen alusta saakka.

Perusraiteella opiskelemisen edellytys on, että opiskelija ymmärtää oman vastuun merkityksen opinnoissaan. Opiskeluvälmiuksia pyritään kehittämään perusraiteella myös siksi, että kielikoulutuksen jälkeen monet haluavat jatkaa opiskelua esimerkiksi ammatillisissa oppilaitoksissa. Koulutuksen aikana opiskelijaa tuetaan asettamaan itselleen realistisia koulutustavoitteita.

Tietoyhteiskunnassa tietokonetaitojen merkitys korostuu entisestään ja perusraiteella opiskelijoita opetetaan esim. kirjoittamaan työnhaun tärkeät asiakirjat: ansioluettelo ja työhakemus.

Sisältö

Koulutuksen sisältö perustuu Opetushallituksen Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen suosittuun. Suomen kielen opintojen lisäksi koulutukseen kuuluvat seuraavat opintokokonaisuudet: arjen taidot, opiskelutaitojen kehittäminen, yhteiskunta- ja kulttuuritietous sekä työelämä-tietous ja -taidot. Koko koulutus pyritään rakentamaan niin, että suomalaisen työelämän tietoja ja taitoja opiskellaan läpi koko koulutuksen, vaikka ne tietopuolisesti keskittyvätkin viimeiseen työelämämoduuliin. Muut edellä mainitut opintokokonaisuudet integroidaan kokonaisuudessaan suomen kielen opetukseen. Koulutuksen aikana opiskelijoita valmennetaan ja ohjataan niin, että heillä on sellaiset tiedolliset ja taidolliset valmiudet, että he pystyvät tekemään omaa elämäänsä ja perheensä elämää koskevia suunnitelmia ja valintoja, toimimaan aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan täysvaltaisina jäseninä sekä osallistumaan työelämään kukin edellytystensä mukaisesti.

Ohjauksen kriteerejä

Perusraiteelle ohjataan ensisijaisesti niitä hakijoita, joilla on kotimaastaan vähintään kahdeksan vuotta yleisivistävää koulutusta. Monilla koulutukseen osallistuvilla myös jatko-opintoja, esimerkiksi toisen asteen tutkinto.

Perusraiteella opiskelun perusedellytys on hyvä luku- ja kirjoitustaito latinalaisilla aakkosilla. Ainakin yhden vieraan kielen opiskelusta on myös hyötyä, sillä toisen vieraan kielen opiskelu on helpompaa, jos on oma-kohtaisia kokemuksia vieraan kielen opiskelusta. Tällöin opiskelija hallitsee erilaisia opiskelustrategioita, ja myös kieliopin käsitteistö on jonkin verran tuttua.

Opiskelumotivaatio on myös avaintekijä opinnoissa: intensiivinen, pitkään kestävä koulutus vaatii pitkäjänteisyyttä ja sitoutumista. Tärkeää on myös, että elämäntilanne mahdollistaa kokopäiväisen opiskelun. Kokopäiväisen opiskelun minimituntimäärä on 20 tuntia viikossa. Työvoimakoulutuksen piirissä järjestettyihin suomen kielen kursseihin rinnastettavilla kursseilla viikoittainen opetustuntimäärä on vähintään 20 tuntia. Rinnastettavilla kursseilla koulutuksen tavoitteet ovat samat kuin työvoimapolitiittisen koulutuksen tavoitteet.

Kielitaito riittää tämän koulutuskokonaisuuden jälkeen

Perusraiteen jälkeen monelle opiskelijalle on vaihtoehtona työharjoittelun jatkaminen ja sitä kautta suoraan työllistyminen. On tärkeä muistaa, että taso A2.2 rajoittaa vielä paljon sitä, millaisista työtehtävistä voi suoriutua: tässä vaiheessa opiskelijan on esimerkiksi hyvin vaikea suoriutua suomeksi tilanteista, jotka eivät ole entuudestaan tuttuja. Kielitaito on jatkumo, siinä korostuu elinikäinen oppiminen ja oman vastuun merkitys. Kielitaitoa voi kartuttaa myös työn ohessa, jos motivaatio siihen riittää.

Monelle hakijalle jatkoväylä opintoihin on maahanmuuttajien valmentava koulutus. Maahanmuuttajille tarkoitettu ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus (MAVA) on yleensä yhden vuoden mittainen. Valmentavan koulutuksen tarkoituksena on, että maahanmuuttajat sen jälkeen voivat taitojensa puolesta osallistua ammatilliseen täydennyskoulutukseen, esimerkiksi tekniselle alalle, palvelualalle, kaupalliselle tai sosiaali- ja terveystalalle. Koulutuksen laajuus on 20–40 opintoviikkoa, joista suomen kielen opintojen osuus on noin puolet. Valmistavaan koulutukseen valittavan opiskelijan kielitaidon lähtötason tulisi olla yleisten kielitutkintojen taitotasoa 2, eli vähintään taso A2.2.

Perusraiteen lopussa saavutettava kielitaitotaso A2.2 voi riittää myös esimerkiksi Yleiseen kielitutkintoon valmentavaan koulutukseen, mikä onkin mielekäs vaihtoehto varsinkin maahanmuuttajille, joiden tavoitteena on työ, jossa vaaditaan kehittyneempää kielitaitoa.

HITAASTI ETENEVÄ RAIDE

- opiskelussaan tukea tarvitsevien maahanmuuttajien kotoutumisraide

Opetushallituksen Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelmasuositus esittelee kotoutumiskoulutuksen yhtenä erityisryhmänä erityistä tukea tarvitsevat maahanmuuttajat. Kotoraide-projektissa hitaasti etenevän raiteen kohderyhmän tuen tarve on määritelty tarkemmin: tässä esityksessä käytetään ilmaisua "opiskelussaan tukea tarvitsevat maahanmuuttajat". Sanalla erityistuki viitataan usein siihen, että oppijalla on todettu oppimiseen vaikuttava diagnoosi. Tällaisia diagnooseja opiskelijoillamme kuitenkin harvoin on. Useimmat kotokoulutuksen piirissä erityistä tukea tarvitsevat aikuiset oppijat on niitä, joilla on vähän koulutustaustaa, ja jotka siksi tarvitsevat suomen kielen opetuksen lisäksi esim. opiskelutaitojen opetusta ja harjoittelua. Tuen tarve on siis otettava huomioon sekä oppimateriaalien valinnassa että pohdittaessa oppimismenetelmiä ja kohdennettaessa resursseja myös ohjaukseen.

Opiskelussaan tukea tarvitsevien maahanmuuttajien joukko on hyvin heterogeeninen. Tuen tarve voi johtua mm. oppimisvaikeuksista, kulttuuritaustasta, heikosta suomen kielen taidosta tai hankalasta elämäntilanteesta. Oppilaitoksen tulisi tarjota erimuotoisia tukipalveluja, esimerkiksi opiskelun yksilöllistä suunnittelua ja eriyttämistä, tukiovetusta ja opinto-ohjausta. Erilaisten tukitoimien järjestämiseen vaikuttaa ennen kaikkea se, miten hyvin oppimisen este tunnistetaan. Oppimisvaikeuksien lisäksi aikuisilla maahanmuuttajilla voi olla muita sosiaalisia ja traumaperäisiä ongelmia.

Pituus

Hitaasti etenevällä raiteella koulutuksen kokonaiskesto on noin puolitoista vuotta. Opiskelu koostuu kolmesta 70-päiväisestä suomen kielen moduulista ja 60 päivää kestävästä työelämäjaksosta, johon sisältyy myös työharjoittelu. Vaikka opiskelijoilla on perusraiteella opiskeleviin verrattuna puolisen vuotta enemmän aikaa yltää samoihin tavoitteisiin, on raiteen hidas eteneminen suhteellista, kun opiskelijoiden alhainen koulutustaso otetaan huomioon.

Tavoitetaso

Vaikka hitaasti etenevillä kursseilla moduulin opiskelemiseen käytetään 20 opiskelupäivää enemmän kuin perusraiteella, on harvinaista, että opiskelijat saavuttaisivat kotoutumiskoulutukselle asetetun B1.1 -tason. Tämän kielitaitotason saavuttaminen edellyttää opiskelijalta hyvää motivaatiota ja hyviä opiskelutaitoja. Mikäli opiskelijalla on hyvin vähän aiempia kokemuksia opiskelusta, tavoite ei ole realistinen. Totuudenmukaisia tavoitteita hahmoteltaessa on hyvä ottaa huomioon, että valtaosalla tälle raiteelle ohjatuista on alle yhdeksän vuotta yleissivistävää koulutusta kotimaastaan.

Hitaasti etenevän raiteen saavutettavaksi tavoitetasoksi Kotoraide-projekti onkin arvioinut tason A2.1 Kokeuksemme mukaan työvoimapolitiittisten hitaasti etenevien kurssien opiskelijoiden kielitaito varsinkin kirjoittamisen osalta jää useimmiten tasolle A2.1. Suullinen kielitaito kehittyy kirjallisia taitoja pitemmälle, ja opiskelijat voivat saavuttaa suullisessa kielitaidossa tason A2.2 tai jopa tason B1.1. Kotoutumiskoulutuksen taitotasovaatimus B1.1 jää kuitenkin suurimmalta osalta opiskelijoita saavuttamatta: haasteeksi nousee monesti sanaston laajentaminen kattamaan myös käsitteellisiä ilmiöitä. Myös kasvavat rakenteellisen tarkkuuden vaatimukset vaikeuttavat tälle tasolle yltämistä.

Pedagogiset päälinjat

Hitaasti etenevillä kursseilla korostuvat peruskursseihin verrattuna hitaampi etenemisvauhti ja jatkuva kertaus. Kertauksessa tulisi käyttää eri strategioita, opittuja asioita pitäisi toistaa monipuolisesti. Opetuksen tulee olla konkreettista ja käytännönläheistä. Opetuksessa sääntöjen ja muotojen analyysi ei ole ensisijaista, vaan rakenteita opetetaan analogian ja jatkuvien toistojen kautta. Kielellisen tietoisuuden kehittäminen kehittää myös oppimisen tiedostamista. Kielellinen tietoisuus tarkoittaa esimerkiksi kykyä havainnoida kieltä, esimerkiksi verrata eri tapoja ilmaista sama merkitys. Tärkeä askel kielellisen tietoisuuden kehittämisessä on fono-

loginen tietoisuus. Tärkeä on myös muisti-, luokittelu- ja vertailukyvyyn ja -taitojen jatkuva harjoittaminen ja parantaminen. On hyvä kannustaa oppijaa itsenäiseen kielen havainnointiin.

Hitaasti etenevällä raiteella korostuu suullisen kielitaidon merkitys. Opiskelijoita kannustetaan rohkeasti käyttämään kieltä, mutta siihen pitää antaa opiskelijoille välineitä, esimerkiksi miten voi avata keskustelun, millä tavalla voi puhutella vierasta ihmistä jne. Näitä voidaan harjoitella esimerkiksi roolileikeillä tai simuloituilla tosielämän tilanteilla. Opiskelijoille voi myös antaa asioimistehtäviä, joissa he joutuvat harjoittelemaan juuri oppimaansa todellisessa tilanteessa. Kielitaidon kehittymisen kannalta on myös tärkeä päästä käyttämään kieltä autenttisissa kielenkäyttötilanteissa. Opiskelijoita tulee kannustaa oppimaan vuorovaikutuksen kautta.

Hitaasti etenevällä raiteella kielen analyysi tapahtuu ohjatusti. Analyysin kohteeksi valikoituvat käytössä frekventimmät ja opiskelijoille tarpeellisimmat muodot. Opetuksessa suullisen kielitaidon kehittämistä pidetään ensisijaisena, mutta myös kirjallisia taitoja täytyy rakentaa alusta alkaen. Oppimateriaalien valinnoissa korostetaan ryhmän erityistarpeita. Oppijan arkea lähellä olevan aineiston ajankohtaisuus ja autenttisuus ovat tärkeitä materiaalien valinnoissa. Koska opiskelijoiden kokemukset koulunkäynnistä voivat olla vähäisiä, oppimistaitojen kehittäminen on koko koulutuksen läpi jatkuva prosessi. Opiskelutaitojen kehitys korostuu koulutuksen aikana. Opiskelun kannalta tärkeitä taitoja ovat esimerkiksi kyky luokitella ja verrata, kyky havaita samanlaisuuksia ja erilaisuuksia, sääntöjen ja analogioiden huomaaminen ja hyödyntäminen. Näitä taitoja tarvitaan paitsi kielikoulutuksessa myös muissa opinnoissa.

Opiskelun kannalta on tärkeää luoda kurssille turvallinen oppimisympäristö ja hyvä ryhmähenki. Miellyttävät ja yhteiset kokemukset luovat hyvää pohjaa oppimiselle. Turvallinen ilmapiiri ja rauhallinen ympäristö ovat oppimisen edellytys. Oppimista tapahtuu parhaiten olosuhteissa, joissa opiskelijoiden on helppo ottaa vastaan uusia ideoita. Opiskelijan täytyy tuntea olevansa turvassa opiskeluryhmässään, jotta hän uskaltaa käyttää kieltä ja oppimista tapahtuisi. Myönteisen ilmapiirin rakentamisessa luodaan me-henkeä ja yhteenkuuluvuutta. Myönteinen ilmapiiri pohjustaa myös opiskelumotivaatiota ja ilmaisuhaltuutta. Ryhmähengen luomisessa pelkän ensimmäisen viikon tutustumisleikit eivät yksin riitä. Täytyy myös muistaa, että ryhmän keskeiset suhteet elävät ja muuttuvat kurssin aikana. Opettajan on hyvä tarkastella tilannetta ja tehdä säännöllisesti jotain ryhmähenkeä vahvistavaa yhdessä – lähteä retkelle tai järjestää yhteinen ruokailuhetki.

Hitaasti etenevillä kursseilla opittujen asioiden kertaamisella on suuri merkitys. Useimmilla hitaan raiteen opiskelijoilla ei ole omia valmiuksia itsenäiseen opittujen asioiden kertaamiseen. Siihenkin siis tarvitaan ohjausta. Kertaamisessa on hyvä käyttää erilaisia oppimisen tapoja, avata uusia oppimiskanavia (suullisesti opittua kerrataan kirjallisesti, kuunneltu muuttuu puheen tuottamiseksi jne.) ja kokeilla erilaisia opiskelustrategioita ja tutustua uusiin oppimistyyliin. Useimmille hitaan raiteen opiskelijoille itselle paras ja luontevin tapa oppia ei ole vielä selvinnyt ja sen etsiminen on tärkeä osa opiskeluprosessia. Tärkeä on myös palata vanhoihin, aiemmin opittuihin asioihin myöhemmin uudestaan. Kertaamisen avulla oppiminen vahvistuu ja tuottaa onnistumisen elämyksiä.

Tunnilla opettaja tekee jatkuvia havaintoja oppimistilanteista: miten hyvin oppija on ymmärtänyt ohjeita, noudattaako oppija ohjeita, kuinka nopeasti hän saa tehtävän valmiiksi. Tukitunneilla on tarpeen esimerkiksi vahvistaa oppijan luku- ja kirjoitustaitoa, mutta myös sisältöjen tukiopetus on tärkeä. Mahdollisuuksien mukaan tukiopetustunneilla voi hyödyntää koulunkäyntiavustajan apua.

Sisältö

Hitaasti etenevän raiteen sisältö pohjautuu Opetushallituksen Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelmasuosituksen. Opetussuunnitelmasuosituksen mukaan opetus koostuu seuraavista opintokokonaisuuksista: suomen kielen opinnot, arjen taidot, opiskelutaidot, yhteiskunta- ja kulttuuritietous sekä työelämätaidot. Työelämätaitoja lukuun ottamatta muut opintokokonaisuudet nivoutuvat yhteen.

Arjen taitojen ja elämänhallinnan opintojen keskeinen rooli on valmentaa oppijoita toimimaan itsenäisesti. Konkreettisella tasolla tämä tarkoittaa sitä, että opiskelija osaa hoitaa oman elämän asioita, osaa liikkua omalla paikkakunnallaan sekä tuntee ja osaa käyttää asuinpaikkansa palveluja.

Yhteiskunta- ja kulttuuritietouden oppisisällössä otetaan huomioon ne käytännön tarpeet, joita opiskelijalla on eri elämäntilanteissa. Arjen toimivuuden kannalta on tärkeää, että opiskelija esimerkiksi tuntee Suomen sosiaaliturvan ja terveydenhoitojärjestelmän.

Suomen kielen moduulien jälkeiseen 60 päivää kestävään työelämäjaksoon sisältyy myös työharjoittelu. Suomen opintojen lisäksi työelämä tietoisuuden ja -taitojen kehittäminen on tärkeää. Työelämäjakson tavoite on tutustuttaa opiskelijoita suomalaiseen työelämään ja myös siihen, miten hakeutua eri ammattialoille ja jatko-opintoihin. Työharjoittelu tarjoaa kosketuksen työelämään ja mahdollisuuden harjoittaa koulutuksen aikana opittua kielitaitoa. Työharjoittelu voi olla minimissään 5-6 viikkoa.

Hitaasti etenevillä kursseilla opiskeluvalmiuksien ja -taitojen kehittäminen on koko koulutuksen kestävä jatkuva prosessi. Koulutuksen tavoite on, että oppija oppii oppimaan. Opiskelutaitojen kehittäminen on myöhempiä opintojakin ajatellen tärkeä tekijä. Opiskelijan jatko-opintojen kannalta on tärkeää, että opettaja ohjaa opiskelijaa asettamaan realistisen jatkokoulutustavoitteen. Opettaja ohjaa opiskelijaa myös löytämään oman tavan oppia.

Ohjauksen kriteerejä

Tyypillisellä hitaalle raiteelle ohjattavalla hakijalla on omasta maastaan 4-6 vuotta peruskoulutusta. Joskus hakijalta voi puuttua muodollinen koulutus kokonaan. Hitaalla raiteella opiskeleminen edellyttää kuitenkin tyydyttävää luku- ja kirjoitustaitoa latinalaisilla aakkosilla. Kurssilla harjoitetaan monipuolisesti kirjallisia taitoja, johon tyydyttävä luku- ja kirjoitustaito latinalaisilla aakkosilla on perusedellytys.

On mahdollista, että hitaalle raiteelle valittu opiskelija puhuu äidinkielen lisäksi useaa kieltä, mutta häneltä puuttuu formaali kielikoulutus. Raiteelle voidaan ohjata myös sellaisia hakijoita, joilla on oppimiseen liittyviä vaikeuksia. Seuraavassa kiinnitetään huomiota maahanmuuttajien oppimisvaikeuksien tunnistamisen vaikeuksiin.

Yksi tavallisimmista suomen kielen opiskelua vaikeuttavista tekijöistä on heikko luku- ja kirjoitustaito. Opiskelija ei pysy muiden oppimisvauhdissa mukana, koska lukeminen ja kirjoittaminen ovat jo yksinään niin vaativia suorituksia, että esimerkiksi luetun sisällön ymmärtämiseen ei riitä resursseja. Kirjoittamisessa saattaa esiintyä motorista hitautta, luku- ja kirjoitustaito ei ole juuri automaattistunut tai äänne-kirjainvastaavuuden tunnistaminen on heikkoa.

Mikäli oppiminen ei etene normaalisti, kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelmasuosituksen mukaan tulee mahdollisimman pian selvittää, mistä se johtuu. Taustalla olevat syyt voivat olla monenlaisia: motivaatioon tai maahanmuuttoprosessiin liittyvät tekijät tai oppimisvaikeus.

Aikuisten maahanmuuttajien oppimisvaikeudet ovat vaikeasti todettavissa. Opettajilla ei ole riittävästä työkaluja niiden kartoittamiseksi. Oppimisvaikeuksien tunnistamisen välineet ovat kieli- ja kulttuurisidonnaisia, eivätkä ne välttämättä sovellu aikuisten maahanmuuttajien oppimisvaikeuksien arviointiin. Tunnistamaton oppimisvaikeus voi heikentää oppijan mahdollisuuksia edetä opinnoissaan ja työllistyä. Ongelma on myös se, että maahanmuuttajien oppimisvaikeuksiin liittyvät palvelut ovat hajallaan. Maahanmuuttaja itse ei osaa pyytää apua ja kuntoutukseen osallistuminen voi olla vaikeaa.

Kun kyse on aikuisesta maahanmuuttajaoppijasta, on vaikea erottaa, milloin oppimisen esteenä on oppimisvaikeus ja milloin vieraan kieleen oppimiseen ja prosessointiin liittyvä vaikeus. Toisaalta kaikkia kielen oppimisen ongelmia ei pitäisi sivuuttaa vain vetoamalla toisen kielen oppimisen pulmiin. Kielen oppiminen on usein hidas prosessi, ja siihen vaikuttavat monet tekijät: kielten väliset erot, oppijan ikä, kotoutumisprosessi. Usein taustalla on se, että oppija on käynyt vain vähän koulua ennen Suomeen muuttoaan, jolloin hänen opiskelutaitonsa voivat olla hyvin vähäiset. Luonnollisesti oman äidinkielen ja suomen kielen erot vaikuttavat suomen oppimiseen erikielillä hyvin eri tavoin. Myös kulttuurierot voivat vaikuttaa oppimiseen: miten oppijan kotimaassa arvostetaan opiskelua ja suhtaudutaan opiskeluun. Joskus uuteen kulttuuriin ja ympäristöön sopeutuminen vie niin paljon voimavaroja, että oppimiseen ei riitä enää voimia.

Hitaasti etenevällä raiteella on paljon sellaisia opiskelijoita, joilla on vaikea elämäntilanne tai traumaattinen tausta. Traumaattiset tapahtumat vaikuttavat oppimiskykyyn. Yksi yleisimpiä oppimisen esteitä on tarkkavaikeuden heikentyminen, jolloin opiskelijan on vaikea keskittyä. Myös muistitoiminnot voivat heikentyä. Muistiongelmien lisäksi opiskelijalla voi olla poissaoloaikoja, jolloin hän uppoutuu omaan maailmaansa. Tunnetiloissa voi tapahtua muutoksia: hän voi ärtyä pienistä asioista helpommin. Vieraaseen maahan muutto, uusi kulttuuri, vieras kieli ja tukiverkoston puuttuminen kuormittavat ihmistä. Tämäkin voi ilmetä oppimisen ongelmina.

Hitaan raiteen opiskelijaksi voidaan myös valita Suomessa jonkin aikaa asunut ja mahdollisesti kielikursseilla tai töissäkin ollut hakija, jonka senhetkinen kielitaito ei ole riittävä. Työssäolo tai pitkä asumisaika Suomessa ei ole tae riittävästä kielitaidosta. Jossain tapauksissa kielitaidon puuttuminen tai vähäinen kielitaito ei ole este työllistymiselle, ja niinpä kielitaidon riittämättömyys saattaa käydä ilmi vasta silloin, kun henkilö jää työttömäksi.

Kielitaito riittää tämän koulutuskokonaisuuden jälkeen

Hitaasti etenevän raiteen suorittamisen jälkeen kielitaito mahdollistaa esimerkiksi seuraavia vaihtoehtoja: suorittavat työtehtävät, työharjoittelun kautta työllistyminen tai maahanmuuttajien valmentava koulutus.

NOPEASTI ETENEVÄ RAIDE

- jatko-opintoihin tai vaativiin asiantuntijatehtäviin suuntautuvien maahanmuuttajien kotoutumisraide

Nykyisen maahanmuuttajien kotoutuskoulutuksen opetussuunnitelmasuosituksen mukaan koulutuksen suunnittelussa korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien erikoistarpeet tulee ottaa huomioon ja hyödyntää. Korkeasti koulutetut maahanmuuttajat ovatkin monessa suhteessa oma erityinen ryhmänsä. Heillä on korkea tiedollinen osaaminen ja erinomaiset opiskeluvalmiudet. Yhteiskunta hyötyisi nykyistä enemmän heidän ammattitaidostaan, jos tälle ryhmälle tarjottaisiin mahdollisuuksia oppia suomea, päteviyttä ja työllistyä omalle alalleen mahdollisimmin nopeasti.

Kotoutumisen kannalta on tärkeää, että aiemmin hankittu ammattitaito ja osaaminen tunnustetaan ja sitä voidaan hyödyntää myös opiskelijan uudessa kotimaassa. Tunnistaminen lähtee liikkeelle opiskelijan kotimaassaan suorittaman tutkinnon rinnastamisesta. Akateemisen tutkinnon rinnastamisprosessi kannattaa laittaa vireille heti kieliohjelmien alkuvaiheessa. Vailla työtä olevan korkeasti koulutetun maahanmuuttajan koulutus- ja urasuunnittelu alkaa tutkinnon vastaavuuden selvittämisellä. Samanaikaisesti selvitetään päteväntarvetta koulutuksen tarvetta. Korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien uraohjauksen alkuvaiheessa korostuvat ohjaus ja neuvontapalvelu. Ohjauksen merkitys on selkeyttää maahanmuuttajan kotoutumista, työllistymistä ja rohkaista vaikuttamaan omaan työllistymiseen. Ohjauksen haasteena on, että sen tulisi olla samanaikaisesti rohkaisevaa ja realistista. Korkeasti koulutetun maahanmuuttajan aikaisempaan osaamiseen perustuva uraohjaus olisi tärkeä aloittaa heti kotoutumisen alkumetreiltä lähtien, kotoutumisen alkuvaiheessa.

Kohderyhmään kuuluvat ne maahanmuuttajat, jotka ovat suorittaneet korkeakoulututkinnon joko Suomessa tai ulkomailla. Tavoite on se, että ulkomailla suoritettu korkeakoulututkinto, aiemmat opinnot ja saatu koulutus olisivat kotoutumis- ja työllistymissuunnitelman pohjana. Kotoutumis- ja työllistymissuunnitelmaan kirjaetaan myös mahdollisesti tarvittavat täydennyskoulutukset. EU- ja ETA-maiden kesken tutkintojen hyväksi lukeminen toimii, mutta kauempaa tulleiden osaamisen tunnustaminen ontuu. Toinen ammattitaidon hyödyntämisen este on se, ettei ammattiosaamista kyetä aina tunnustamaan. Yleisesti voidaan sanoa, että rinnastusta kannattaa hakea, jos koulutus on kestänyt Suomen ylioppilaspohjalta vähintään kolme vuotta. Ulkomailla suoritettujen tutkinnon rinnastamis- ja tunnustamisasiat hoitaa Suomessa Opetushallitus. Joissakin tapauksissa tutkinnon tunnustamisen hoitaa jokin muu viranomainen, yleensä sama, joka myöntää kyseisen ammatin harjoittamisoikeudet.

Suoritettujen tutkinnon ja osaamisen tunnustus on korkeasti koulutetun maahanmuuttajan kotoutumisohjauksen ja -suunnittelun perusta. Kun ulkomailla suoritettu tutkinto vastaa melko hyvin suomalaista tutkintoa, maahanmuuttajalla on mahdollisuus tähdätä koulutustaan ja osaamistaan vastaaviin tehtäviin. Tosiasia on se, että monet kotimaassaan korkeasti koulutetut maahanmuuttajat joutuvat vaihtamaan alaa. Alanvaihdon syyt ovat tutkinnon heikko vastaavuus tai uran jatkamisen haasteellisuus. Korkeasti koulutetut päätyvät usein lähtökoulutustaan alempiin ammatillisiin koulutuksiin, esimerkiksi lääkäri saattaa ajautua lähihoitajakoulutukseen.

Useimmat ammatit, joihin vaaditaan korkeaa koulutusta, ovat sellaisia, joissa toimiminen edellyttää myös hyvää suomen kielen taitoa. Riittävän hyvän suomen kielen taidon saavuttaminen saattaa olla ylivoimaista erityisesti iäkkäämmille korkeasti koulutetuille maahanmuuttajille. Heidän motivaationsa ponnistella omalle alalle työllistymiseksi on usein heikompi kuin nuorempien. Ikä vaikuttaa myös uuden kielen oppimisprosessiin. Ikääntyneen korkeasti koulutetun maahanmuuttajan työllistymiseen voi myös vaikuttaa työmarkkinoiden ikärasismi tai vähäiset tiedot suomalaisesta työelämästä. Usein syynä on myös se, että kotimaassa suoritettu

tutkinto ei sovellu suoraan suomalaisen työelämän vaatimuksiin tai se on vanhentunut. Jos maahanmuuttaja on ollut kotimaassaan korkeasti koulutettu, työskennellyt asiantuntijatehtävissä sekä ollut korkeassa asemassa, oman uran jatkaminen, työllistyminen omalle alalle, uuteen maahan sopeutuminen ja kielen oppiminen ovat ahdistava yhdistelmä. Jos pätevyuden ja kielitaidon saavuttaminen vie monia vuosia, on mahdollista, että motivaatio ja ammattitaito alkavat heikentyä.

Korkeasti koulutetuilta maahanmuuttajilta voi myös puuttua suomalaisessa työelämässä välttämättömiä taitoja, esimerkiksi ATK-taidot, englannin tai ruotsin kielen taidot. Monella alalla varsinkin ammattienglannin osaaminen on perusedellytys työtehtävien hoitamiseen. Jos tutkinnon saamisesta on kulunut aikaa, on mahdollista, että maahanmuuttajalta puuttuu alan uusinta osaamista. Monessa tapauksessa työllistymisen esteenä on verkostoitumisen puute oman ammattialan työ- ja tiedeyhteisöihin.

Puutteellinen suomen kielen taito ei aina ole este työllistymiselle. Kansainvälisessä työyhteisössä johto- tai asiantuntijatyötehtävissä toimiminen edellyttää usein englannin kielen taitoa. Tällaisissa yrityksissä käytetään työkielenä usein englantia. Sen sijaan aloilla, joilla suomen kielen käyttäminen on keskeinen työprosessin osa tai kohde, suomen kielen osaaminen on välttämätöntä.

Pituus

Nopeasti etenevän raiteen koulutuskokonaisuuden pituus on noin vuosi. Koulutus koostuu kolmesta suomen kielen moduulista sekä työelämäjaksosta. Jokainen suomen kielen moduuli kestää 50 päivää. Työelämäjakson pituus on 60 päivää. Työelämäjaksoon kuuluu myös työharjoittelu. Opiskelu on kokopäiväistä ja viikoittaiseksi lähiopetuksen tuntimääräksi on kaavailtu 30 tuntia. Kohderyhmän opiskelutaidot ja tavoitteet huomioidaan ottaen koulutus sisältää alusta alkaen myös paljon itsenäistä työskentelyä, tiedonhakuja ja oman alan sanaston kartuttamista.

Tavoitetaso

Koulutuskokonaisuuden kielitaidon tavoitetasoksi on määritelty Eurooppalaisen viitekehyksen mukaisesti taso B1. Jos suomen oppija tähtää asiantuntijatyötehtäviin, tämä kielitaito ei kuitenkaan ole vielä riittävä. Juuri tämän takia koulutuskokonaisuuden keskeinen tavoite on valmentaa osallistujia ammatillista täydennyskoulutusta, korkeakouluopintoja ja/tai akateemista työelämää varten.

Pedagogiset päälinjat

Perus- ja hitaasti etenevillä raiteilla korostuu suullisen kielitaidon merkitys. Nopealla raiteella keskeiseksi tavoitteeksi nousee opiskelijoiden suullisen kielitaidon kehittämisen lisäksi myös produktiivisen kirjallisen kielitaidon vahvistaminen. Asiantuntijatehtäviin kuuluu myös kirjallisten taitojen hyvä hallinta.

Opetuksessa tulisi hyödyntää opiskelijoiden kykyä itsenäiseen opiskeluun. Nopeasti etenevän raiteen opiskelija on itseohjautuva ja hänellä on selkeät tavoitteet, jotka hän haluaa nopeasti saavuttaa. Hyvälle kielinopijalle on ominaista, että hän pystyy käyttämään eri oppimisstrategioita joustavasti ja monipuolisesti. Tässä tapauksessa kielen opiskelu on tietoista ja systemaattista. Kielenoppiminen vaatii omaa aktiivisuutta ja itseohjautuvuutta.

Koulutuksessa ohjauksella ja urasuunnittelulla on keskeinen rooli. Sen merkitys nousee esiin jo alkuvaiheessa, kotoutumissuunnitelmaa laadittaessa.

Sisältö

Koulutuksen sisältö perustuu Opetushallituksen Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen suosittuun. Suomen kielen opintojen lisäksi koulutukseen kuuluvat seuraavat opintokokonaisuudet: arjen taidot ja tiedot ja viestintätekniikan käyttö, työelämätaidot ja -tiedot sekä työssäoppimisjakso. Työssäoppimisjaksoa

lukuun ottamatta muut edellä mainitut opintokokonaisuudet integroidaan suomen kielen opetukseen. Perusraiteeseen verrattuna nopealla raiteella korostuvat tietotekniikan roolin hyödyntäminen opetuksessa sekä uraohjauksen merkitys. Tärkeänä pidetään kontaktien ja verkostojen luomista oman alan ammatti- ja tiedeyhteisöihin.

Ohjauksen kriteerejä

Raiteelle ohjaamisen perusedellytyksinä ovat opiskelijoiden hyvä opiskelutekniikka, itseohjautuvuus sekä motivaatio. Käytännössä yksi tärkeimmistä mittareista on myös suoritettu korkeakoulututkinto. Tälle raiteelle ohjaamisen yhtenä kriteerinä pidetään myös sitä, että hakijalla on kokemusta vieraiden kielten opiskelusta. Myös tietotekninen osaaminen on edellytys raiteelle ohjaamisessa. On myös tärkeää, että opiskelijan elämäntilanne antaa mahdollisuuden vaativaan opiskeluun. Nopealla raiteella opiskeleminen on hyvin intensiivistä ja vaatii opiskelijalta sitoutumista ja pitkäjänteisyyttä.

län vaikutuksesta toisen kielen oppimisessa on runsaasti tutkimustietoa. Aikuinen pääsee aikaisempien kokemustensa avulla usein nopeammin alkuun, koska hän pystyy paremmin opiskelemaan kieltä tietoisesti. Oppimistuloksia syntyy nopeammin, jos aikuisella oppijalla on rohkeutta käyttää kieltä aktiivisesti. Aikuisella oppijalla on apunaan oppimisprosessissa myös enemmän maailmantietoa. Aikuisen oppijan kognitiiviset kyvyt ovat myös harjaantuneempia kuin nuoremman oppijan. Hän pystyy paremmin arvaamaan sanojen merkityksiä kontekstin avulla, hän osaa yhdistellä asioita, mikä voi olla suurena apuna esimerkiksi sanojen oppimisessa. Aikuisen oppijan tavoite on toisaalta nopea pääsy työelämään, minkä takia hän ei välttämättä ehdi hankkia monipuolisia kielenkäyttökokemuksia. Pilottiin osallistuneessa ryhmässä valtaosa opiskelijoista oli nuoria työkäisiä (24–40 -vuotiaita), ja he saavuttivat koulutuksessa huomattavasti tavanomaisen perusraiteen opiskelijoita korkeamman kielitaitotason koulutuksen päättyessä. Näin vähäisen kokemuksen perusteella suositusta nopealle raiteelle ohjaamisen iästä ei kuitenkaan ole mahdollista hahmotella.

Kielitaito riittää tämän koulutuskokonaisuuden jälkeen

Korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien jatkon kannalta luontevin väylä eteenpäin on työharjoittelun kautta työllistyä omalle alalleen. Työelämän muut tuetut muodot (esimerkiksi tukityöllistäminen) ovat myös merkittäviä. Näiden työllistymismuotojen kautta maahanmuuttaja pääsee vähitellen täysvaltaisesti mukaan työelämään.

Nopean raiteen jälkeen maahanmuuttaja voi jatkaa oman alansa täydennyskoulutuksessa. Joillakin aloilla on virallinen pätevyysvaatimus. On mahdollista, että tutkinnon rinnastamispäätöksessä on määrätty lisäopintojen suorittaminen. Ammatillinen täydennyskoulutus on tärkeä väylä eteenpäin. Täydennyskoulutukset tarjoavat pääsyn työmarkkinoille, ja niiden kautta on mahdollista saavuttaa Suomessa vaadittu ammatillinen pätevyys. Täydennys- ja pätevoittämiskoulutuksia järjestetään kuitenkin yleensä vain isommilla paikkakunnilla.

Nopeasti etenevän raiteen jälkeen jatkomahtoisuus voi olla myös suomen kielen taidon parantaminen, esimerkiksi osallistumalla Yleiseen kielitutkintoon valmentavalle kurssille. Yliopistossa ja täydennyskoulutuksessa opiskelu vaatii tason 4–5 kielitaitoa.

Monesti korkeasti koulutettu maahanmuuttaja joutuu täydentämään osaamistaan ja tekemään täydentäviä akateemisia opintoja tai kieliopintoja. Työllistymismahdollisuuksia ajatellen esimerkiksi englannin tai toisen kotimaisen kielen opinnoista voi olla hyötyä. Ruotsin kielen taito on edellytys moniin valtion ja kunnan virkoihin. Monissa työtehtävissä vaaditaan molempien kotimaisten kielten taitoa.

LUKU- JA KIRJOITUSTAIDOTTOMIEN RAIDE

Raiteen pituus

Opetushallituksen nykyisen opetussuunnitelmasuosituksen mukaan luku- ja kirjoitustaidottomien aikuisten maahanmuuttajien koulutuksen laajuus on 200 päivää. Koulutuskokonaisuus koostuu kahdesta, 100 päivää kestävästä moduulista. Tuntimäärältään tämä vastaa 1400 tuntia (200 x 7 tuntia), eli yhteensä 40 opintoviikkoa. Lähiopetuksen tuntimäärä on 4-5 tuntia päivässä, etäopiskelua tai ohjausta on 2-3 tuntia päivässä. Koulutukseen kuuluu viisi opintokokonaisuutta: suomen kieli, arjen taidot ja elämänhallinta, yhteiskunta- ja kulttuuritietous, opiskelu- ja työvalmiudet.

Tavoitetaso

Aikuisten luku- ja kirjoitustaidon koulutuksen tavoitteena on, että opiskelija oppii luku- ja kirjoitustaidon perusteet sekä suomen kielen alkeet. Kielenopetuksen tavoitteena on, että opiskelija oppii oman elämänsä kannalta tärkeää sanastoa ja ilmaisuja. Suomen kielen opintojen tavoitteiden määrittelyssä yleisarvioksi on määritetty A1.2 (kehittyvä alkeiskielitaito). Vahvimmat osa-alueet ovat kuullun ymmärtäminen ja puhuminen. Näillä kielitaidon osa-alueilla opiskelijan osaaminen voi olla A1.3 tasoa tai korkeampikin. Kirjallisissa taidoissa, eli luetun ymmärtämisessä ja kirjoittamisessa, taidot voivat jäädä varsinkin primaarilukutaidottomilla alle tason A1.2.

Lukemisen opiskelussa tavoitteena on, että opiskelija saavuttaa peruslukutaidon. Tämä tarkoittaa sitä, että opiskelija oppii sana- ja lausetason lukemisen lisäksi kehittyvää tekstinlukutaitoa. Ensimmäisen moduulin aikana saavutetaan mekaaninen lukutaito sana- ja tavutasolla, mutta lauseet voivat tuottaa vielä ongelmia. Opiskelija ymmärtää nimiä ja kylttejä sekä muita lyhyitä ja yksinkertaisia tekstejä, jotka liittyvät välittömiin tarpeisiin. Toisessa moduulissa edellytetään mekaanista lukutaitoa myös lausetasolla. Opiskelija pystyy luokemaan itselleen uusia helppoja tekstejä. Tässä vaiheessa lukeminen on kuitenkin opiskelijalle vielä niin vaativaa, että opiskelija ei pysty samanaikaisesti ymmärtämään kokonaan lukemansa merkitystä. Koska lukemista opetellaan vieraalla kielellä, tavoitteiden asettelussa on oltava realistinen. Opiskelijalta esimerkiksi ei voida odottaa samanlaista ääntämistä tai äänneen ja kirjaimen vastaavuuden hallintaa kuin äidinkieliseltä oppijalta.

Pedagogiset päälinjat

Koska luku- ja kirjoitustaitokurssit ovat hyvin erilaisia verrattuna kotoutumiskoulutuksen muihin kurssimuotoihin, pidämme tärkeänä esitellä laajemmin luku- ja kirjoitustaitokoulutuksen lähtökohtia ja pedagogisia menetelmiä.

Luku- ja kirjoitustaidon kursseilla kirjallisen materiaalin sijasta oppimista tukevat erilaiset aktivoivat menetelmät, kuten esimerkiksi toiminnallisuus, elämyksellisyys ja kaikkien aistikanavien käyttö. Opetusmateriaalien valinnoissa korostuvat käytännöllisyys ja arkielämän läheisyys. Opetuksessa otetaan sopivankokoinen tavoite kerrallaan, ja opiskelussa korostuvat selkeä struktuuri ja säännöllisesti toistuvat rutiinit.

Myös luku- ja kirjoitustaidon kursseilla suullisen kielitaidon kehittäminen on ensisijaista. Suullisen kielitaidon kehittäminen tapahtuu alussa sanasto- ja fraasilähtöisesti. Oppiminen tapahtuu toistojen kautta. Sanaston ja fraasien oppimista on hyvä kytkeä arkielämän vuorovaikutustilanteisiin.

Kaarina Sergejeffin termein (Sergejeff 2007: 85) luku- ja kirjoitustaidon kursseilla tulisi käyttää luomuopetusta. Luomuopetus tarkoittaa yksinkertaisia autenttisia puhetilanteita, joissa on myös toiminnallinen ja funktionaalinen komponentti. Opittuja sanoja ja fraaseja voi samalla hyödyntää tuttuina malleina kirjainten opetuksessa. Arkielämän dialogit ovat tilannesidonnaisia, ja ne rohkaisevat aktiiviseen kielenkäyttöön myös luokkaympäristön ulkopuolella. Vaikka opetus etenee sana- ja fraasilähtöisesti, sanaston opetus on aina syytä kytkeä aitoihin kielenkäyttötilanteisiin ja sitoa ne kontekstiin. Muuten opitut sanat ja fraasit jäävät vain irralliseksi paloiksi.

Luku- ja kirjoitustaidon kursseilla toiminnalliset menetelmät ovat luonteva valinta. Ne ohjaavat opiskelijoita tekemään itse ja oppimaan tekemisen kautta. Opiskelijat motivoituvat paremmin ja oppivat tehokkaammin, jos he saavat itse kokeilla asioita ja toimia. Oppimista myös helpottaa, että opetustilanteissa päästään toiminnan kautta keskusteluihin. Elämykset ja positiiviset kokemukset tukevat myös oppimista. Toiminnallisten menetelmien toteuttaminen vaatii heittäytymistä ja ennakkoluulottomuutta sekä opettajalta että opiskelijalta. Toiminnallisissa oppimistilanteissa opettajan rooli muuttuu: hänestä tulee toiminnan ohjaaja. Samalla opettaja-opiskelija vastakkainasettelukin joutuu taka-alalle, kun opettaja lähtee toimintaan mukaan. Monet opiskelijat eivät kuitenkaan miellä toiminnallisiin menetelmiin perustuvaa opetusta ”oikeaksi opiskeluksi”. Heidän mielestään oikea oppiminen tapahtuu luokkaympäristössä, opettajan johdolla. Pienellä järjestelyllä luokkahuone voidaan muuttaa toiminnalliseksi oppimisympäristöksi, jossa kaikkien on helppo lähteä mukaan.

Luku- ja kirjoitustaidon kursseilla toiminnalliset menetelmät edistävät kielen oppimista. Niillä on suuri merkitys varsinkin suullisen kielitaidon kehittämisessä. Jotta jokainen oppisi käyttämään kieltä alusta asti myös arkisissa vuorovaikutustilanteissa, opettajan pitää ohjata ja rohkaista kielen käyttöön myös luokan ulkopuolella. Kotoutumiskoulutuksessa kursseilla kyse ei ole koskaan ainoastaan teknisen kielitaidon saavuttamisesta, vaan laajemmasta elämänhallinnasta ja kansalaistaidoista uudessa kotimaassa.

Usein nykyinen luku- ja kirjoitustaito-opetus lähtee liikkeelle opiskelijoiden puutteista, eli mitä kaikkea opiskelijat eivät osaa: heillä ei ole kielellistä tietoutta, heiltä puuttuvat opiskelutaidot ja -strategiat, he eivät osaa tehdä muistiinpanoja jne. Puutteiden korostamisen sijasta opetuksessa pitäisi ottaa huomioon ja hyödyntää nykyistä enemmän opiskelijoiden omia voimavaroja, taitoja ja elämänkokemusta. Opiskelijoilla on oma historiansa ennen kurssia, he ovat oppineet monta taitoa ja selviytyneet monesta ongelmasta elämässään. Opiskelijalla voi olla paljon sellaisia taitoja (esimerkiksi käden taitoja), joita voisi hyödyntää opetuksessa.

Luku- ja kirjoitustaidon opetus on jossain määrin hyvin koulumaista. Tästä koulumaisuudesta pitäisi luopua. On syytä muistaa, että aikuisoppijalla on laaja elämänkokemus, mikä taas lapsioppijalta puuttuu. Aikuisoppijan laaja elämänkokemus tulisi ottaa huomioon myös materiaalien suunnittelussa: lasten opetukseen tarkoitettu materiaali ei vastaa aikuisten maailmaa. Opiskeltavan materiaalin sovellettavuus arkeen ja aikuisten maailmaan on tärkeää opetuksen suunnittelussa. Luku- ja kirjoitustaitokoulutuksessa oppijan itsetunnon vahvistaminen ja aikuisuuden tukeminen on osa koulutusta. Opettajan asenne on myös avainasemassa: hänen pitää uskoa siihen, että oppiminen edistyy ja oppimistuloksia tulee. Opettajan rooli on keskeisessä asemassa varsinkin koulutuksen alussa, kun opiskelijat ovat täysin riippuvaisia opettajasta

Raiteen sisältö

Koulutuksen sisältö noudattaa Opetushallituksen Luku- ja kirjoitustaidottomien aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen suositusta. Opintoihin kuuluu viisi opintokokonaisuutta: suomen kieli, arjen taidot ja elämänhallinta, yhteiskunta- ja kulttuuritietous, työelämävalmiudet sekä opiskeluvälmiudet. Nämä alueet eivät ole irrallaan toisistaan, vaan ne käsitellään integroituna suomen kielen opetukseen.

Suomen kielen osalta koulutuksen keskeinen tavoite on se, että opiskelija oppii luku- ja kirjoitustaidon perusteet sekä suomen kielen alkeet. Tavoite on, että opiskelija osaa suppean perussanaston ja tilannesidonnaisia ilmaisuja, ymmärtää henkilökohtaisiin asioihin tai välittömään tilanteeseen liittyviä sanoja, lyhyitä sanoja, lauseita, kysymyksiä ja kehotuksia.

Arjen taidot ja elämänhallinta -kokonaisuus tarkoittaa konkreettisesti esimerkiksi sitä, että opiskelija osaa liikkua omalla paikkakunnallaan ja tuntee asuinpaikkansa tärkeimmät palvelut. Koulutuksen aikana opiskelija rohkaistaan ja ohjataan hoitamaan oman elämänsä asioita. Opettajan tehtävä on tukea opiskelijan aikuisuutta uudessa elinympäristössä.

Yhteiskunta- ja kulttuuritietous -opintokokonaisuuden tavoitteena on, että opiskelija tuntee suomalaisen yhteiskunnan rakennetta ja toimintaa. Hän tietää esimerkiksi, kuinka sosiaaliturva ja terveydenhoitojärjestelmä toimivat, hän osaa varata ajan esim. terveyskeskukseen ja täyttää Kela-lomakkeen. On myös tärkeää, että opiskelija tiedostaa oman ja suomalaisen kulttuurin normit, asenteet ja säännöt ja ymmärtää, että suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulussa oman kulttuurin tavoista joutuu joskus joustamaan.

Työelämävalmiuksien opintokokonaisuuden keskeinen tavoite on se, että opiskelija tutustuu suomalaisen työelämän toimintamalleihin ja mahdollisuuksien mukaan saa myös käytännön kokemusta. Kurssilla opetetaan esimerkiksi, että Suomessa naisetkin käyvät töissä ja että työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen on mahdollista. Kurssilla painotetaan myös, että työaikoja pitää noudattaa ja sitä harjoitellaan kurssilla. Opiskelijan jatkoa ajatellen ohjauskeskusteluissa kartoitetaan opiskelijan aiempi työkokemus ja uratoiveet ja mietitään yhdessä tulevaisuuden suunnitelmia realistisesti.

Opiskelutaitojen ja -strategioiden kehittäminen on koko kurssin kestävä prosessi. Tavoite on kehittää opiskelijoiden opiskelutaitoja ja opiskelutekniikkaa. Tärkeää on, että opiskelija oppii ymmärtämään oman vastuun merkityksen opinnoissaan. Opiskelija esimerkiksi huolehtii opiskelutarvikkeistaan ja tekee kotitehtävät yksin. Opiskelutekniikan kehittämisessä hyödynnetään tietotekniikkaa. Opiskelutaitojen kehittämisessä on muistettavaa kärsivällisyys ja realismi. Luku- ja kirjoitustaidon ryhmissä kurssilla eteneminen ja oppiminen on huomattavasti hitaampaa kuin kotoutumiskoulutuksen muissa ryhmissä.

Raiteelle ohjauksen kriteerejä

Luku- ja kirjoitustaidon kurssien opiskelija on primaari- tai sekundaarilukutaidoton. Primaarilukutaidottomuus tarkoittaa, että opiskelija ei ole lainkaan käynyt koulua, eikä osaa lukea ja kirjoittaa omaa äidinkieltään. Sekundaarilukutaidottomat ovat käyneet koulua jonkin verran kotimaassaan, ja he osaavat lukea jollakin muulla kuin latinalaisella kirjaimistolla. Kurssien opiskelijoiden luku- ja laskutaito voi olla vähäinen. Koulunkäynnin myötä kehittyvät kognitiiviset taidot ja opiskelutaidot voivat olla myös heikot, etenkin primaarilukutaidottomille. Juuri tämän takia luku- ja kirjoitustaitokoulutukseen osallistuvilta ei yleensä voida odottaa sellaisten taitojen hallintaa, jotka kehittyvät vasta koulunkäynnin myötä. Hieman kärjistäen voidaan sanoa, että aikuinen luku- ja kirjoitustaidoton on oppijana toiminnallinen, eikä ole tottunut teoreettiseen opiskeluun. Kurssien opiskelijoilla on hyvin erilainen käsitys oppimisesta ja opiskelusta, ja heillä on erilainen tiedon vastaanottokyky. He eivät pysty vastaanottamaan suuria määriä tietoa kerrallaan. Heidän huomionsa kiinnittyy enemmän siihen, mitä sanotaan kuin miten sanotaan, eli heille kielellinen tietoisuus on merkityksessä, ei muodossa. Opiskelijoilla on vähäisiä koulunkäyntikokemuksia, mistä johtuen heidän kielellinen tietoisuutensa on melko puutteellinen. Heiltä puuttuu esimerkiksi kieliopin käsitteistöä.

Monen luku- ja kirjoitustaidottoman aikuisen maahanmuuttajan elämäntilanne ei ole mahdollistanut opiskelua aiemmin. On mahdollista, että opiskelijoiden omassa kotimaassa sosiaalisesta asemasta, asuinpaikasta tai sukupuolesta johtuen kaikilla ei ole ollut mahdollisuutta käydä koulua. Opiskelijoiden muistitoiminta on monesti rajallinen, ja heidän oppimistaitonsa ovat puutteellisia. Koulutuksen aikana varsinkin opiskelijoiden muistitoimintojen – erityisesti työmuistin – kehittäminen on tärkeää, jotta kielen oppiminen ja lukeminen sujuisivat helpommin.

Luku- ja kirjoitustaidottomilla aikuisilla maahanmuuttajilla ei välttämättä ole oppimisvaikeuksia. Heidän oppimiseen liittyvät ongelmansa johtuvat siitä, että heillä on niin vähän kokemuksia koulunkäynnistä ja opiskelusta. Tämän takia koulutuksen tärkeä osa on myös opiskeluun tarvittavien kognitiivisten taitojen kehittäminen: kyky luokitella ja verrata, havaita samanlaisuuksia ja erilaisuuksia, kyky huomata ja hyödyntää säännönmukaisuuksia ja muodostaa analogioita.

Lyhyesti voidaan sanoa, että tärkein syy luku- ja kirjoitustaidottomien raiteelle ohjaamiseen on se, että opiskelijoiden luku- ja kirjoitustaito ei riitä opiskeluun muissa ryhmissä. On hyvin mahdollista, että ”aitojen” luku- ja kirjoitustaidottomien lisäksi luku- ja kirjoituskursseille ohjataan myös sellaisia opiskelijoita, joilla on mekaanista lukutaitoa, mutta suuria puutteita muissa opiskeluun liittyvissä taidoissa. On myös mahdollista, että opiskelijalla on opiskelutaustaa ja kognitiivisia taitoja, mutta suomen kielen kirjaimet ja äännemaailma tuottavat niin paljon vaikeuksia, ettei hän pärjää kotoutumiskoulutuksen muissa ryhmissä.

Kielitaito riittää tämän koulutuskokonaisuuden jälkeen

Luku- ja kirjoitustaitokoulutusta voidaan pitää väylänä eteenpäin. Sen aikana opiskelija saavuttaa sellaisen luku- ja kirjoitustaidon, jolla hän voi jatkaa opintojaan kotoutumiskoulutuksessa. Kokemus on osoittanut, että

luku- ja kirjoitustaitokoulutuksen jälkeen luontevin jatkopolku on opiskelussaan tukea tarvitsevien maahanmuuttajien kotoutumisraide.

Myös työharjoittelu voi olla väylä eteenpäin. Opiskelijoiden näkökulmasta työharjoittelu antaa mahdollisuuden tutustua suomalaiseen työelämään, työkuulttuuriin ja yhteiskuntaan. He oppivat Suomessa käytössä olevia toimintamalleja, ja heillä on samalla myös mahdollisuus harjoittaa ja opiskella kieltä erilaisessa oppimisympäristössä. Merkittävä osa luku- ja kirjoitustaitokurssien opiskelijoista haluaa tulevaisuudessa työllistyä.

NUORTEN RAIDE

- rinnasteinen kotoutumiskoulutus nuorille aikuisille

Nuoret maahanmuuttajat sijoitetaan usein työvoimakoulutuksena järjestettävään kotoutumiskoulutukseen, mutta tällainen koulutus ei vastaa parhaalla mahdollisella tavalla tämän ryhmän erityistarpeita. Nuoren kotoutumisen ja tulevaisuuden kannalta on tärkeää, että maahanmuuttajalla on mahdollisuus saada sellaista opetusta, että hän on jatko-opintoja suunnitellessaan samassa asemassa kuin suomalainen peruskoulun päättänyt nuori. Erityisen ongelmallinen on niiden nuorten tilanne, jotka ovat tulleet Suomeen peruskouluiän ylitettyään, ja joilta puuttuu peruskoulun päättötodistus kotimaasta. Jos nuori on saapunut Suomeen peruskouluiän ylitettyään eikä hänellä ole peruskoulun päättötodistusta, hänen olisi hyvä tavoitella sekä suomen kielen opetusta että yleissivistävää koulutusta. Nuoret maahanmuuttajat tarvitsevat paljon tukea ja ohjausta opintojensa aikana. Moniammatillinen yhteistyö koulun ja perheen välillä on tärkeä nuoren opintojen ohjauksessa ja tukemisessa.

Opintojen etenemisen kannalta opinto-ohjauksella on suuri merkitys nuoren maahanmuuttajan opintojen edetessä. Opinto-ohjauksen tavoitteena on ohjata ja tukea oppijaa opinnoissa sekä auttaa valinta- ja ongelmatilanteissa. Opinto-ohjauksen rooli korostuu varsinkin opintojen nivelvaiheissa, esimerkiksi, kun nuori on siirtymässä perusraiteelta muihin opintoihin.

Nuoren maahanmuuttajan opinnoissa vanhempien rooli on erityisen tärkeä, kun mietitään opiskelun tavoitteita ja arvioidaan oppilaan edistymistä. Säännöllinen keskustelu koulun ja kodin välillä helpottaa asioiden hoitamista ongelmatilanteissa. Yhteistyön merkitys korostuu erityisesti muutosvaiheissa, esimerkiksi kun opettaja vaihtuu tai oppilas siirtyy koulusta toiseen.

Opetushallituksen opetussuunnitelmasuosituksen mukaan nuorille tulisi järjestää erillisiä koulutusryhmiä. Ryhmän opiskelijoilla on keskenään samanlaisia tavoitteita, samanlainen tausta ja elämäntilanne. Opetuksen suunnittelussa otetaan kohderyhmä ja sen tarpeet huomioon. Koulussa viihtyminen on olennainen osa onnistunutta nuorten koulutusta. Omanikäisten kanssa opiskeleminen auttaa ryhmäytymistä ja sosiaalistumista.

Pituus

Nuorille maahanmuuttajille tarkoitetun koulutuskokonaisuuden pituudeksi ehdotetaan 1–3 vuotta kestävä koulutusta. Koulutuksen kesto riippuu opiskelijan kotimaassa suoritettujen perusopintojen pituudesta, laajuudesta ja siitä, onko oppimisen esteenä oppimisvaikeuksia. Jos alkeisopiskelija etenee ohjelman mukaan, hänellä on ensimmäisen vuoden päätyessä suomen kielessä taso A2.2 tai vähintään vahva A2.1. Hän on suorittanut lisäksi 3–4 englannin kurssia, 3–4 matematiikan kurssia, tietotekniikan kurssin ja mahdollisesti ensimmäiset reaaliaineiden ryhmään kuuluvat kurssit. Tällainen etenemisvauhti voi toteutua silloin, kun oppimisen esteenä ei ole oppimisvaikeuksia.

Tavoitetaso

Koulutuskokonaisuuden kielitaidon tavoitetasoksi on määritelty eurooppalaisen viitekehyksen mukaisesti taso B1. Tämä kielitaitotaso on niin sanottu toimiva peruskielitaito ja myös nykyisen kotoutumiskoulutuksen lopussa tavoiteltu kielitaitotaso. Jos suomen oppija tähtää ammatillisiin opintoihin, niiden suorittamiseen tämä kielitaito ei kuitenkaan ole vielä riittävä.

Nuori maahanmuuttaja tarvitsee ohjausta myös myöhempien opintojensa aikana. Jos nuori maahanmuuttaja ei saavuta perusopetuksessa tarvittavaa kielitaitoa, ammatilliseen koulutukseen pääsy estyy, koulutuspolulla eteneminen keskeytyy ja pahimmassa tapauksessa nuori syrjäytyy. On tärkeää tukea nuoria myös ammatillisissa opinnoissa, koska heikko kielitaito on tavallinen koulutuksen keskeyttämisen syy.

Kielen tietyn taitotason saavuttamisen lisäksi koulutuksen tavoitteisiin kuuluu myös saada suomalainen peruskoulun päättötodistus. On hyvin mahdollista, että opiskelijan kotimaassa suoritettulla todistuksella ei pääse jatko-opintoihin Suomessa.

Pedagogiset linjat

Koulutuksen aikana nuori aikuinen saa sellaiset taidot ja tiedot, että hän voi suorittaa tutkinnon ammatillisessa koulutuksessa tai jatkaa opintojaan lukiossa suomeksi.

Koulutukseen osallistuvan nuoren tarvitsemien opintojen määrä riippuu siitä, millainen peruskoulutus hänellä on omasta kotimaastaan. Ulkomailla suoritettut peruskouluopinnot pyritään lukemaan hyväksi. Tällöin selvitetään opintojen tarkka sisältö ja kesto. Ongelmallisia ovat tilanteet, joissa esimerkiksi tarvittavat todistukset puuttuvat. Opintojen suunnittelun ja etenemisen kannalta on toivottavaa, että ennen opintojen alkua lähtötasotaidot ja -tiedot testataan oppiaineittain ja opiskelijalle tehdään henkilökohtainen opetussuunnitelma.

Suomen kielen ja muiden aineiden opiskelu nivoutuvat yhteen ja ne tukevat toisiaan. Opetuksessa tukituntien merkitys on suuri. Tukiopetuksen tavoite on ohjata yksilöllisesti kutakin oppijaa. Jokainen opiskelija voi edetä oppimisessaan omaa tahtiaan. Opiskelijoille rakennetaan yksilöllisiä opintopolkuja.

Perusopetuksen uusissa opetussuunnitelman perusteissa (2004) suomi toisena kielenä -opetuksen lähtökohtana ei ole luokka-aste, vaan maahanmuuttajaoppilaan suomen kielen taito. Tämä tarkoittaa sitä, että suomi toisena kielenä -opetus jaetaan oppisisällöiksi/kursseiksi oppilaiden taitotason mukaan.

Koulutukseen osallistujien lähtökohdat ovat hyvin erilaiset. Samassa ryhmässä voi opiskella esimerkiksi vastikään maahan tullut nuori tai jo suomalaisessa peruskoulussa opiskellut nuori, jolta peruskoulun päättötodistus. Tämän takia suomi toisena kielenä -opintojen suorittamistavassa ja opetusjärjestelyissä on paljon yksilöllisiä eroja ja vaihtelua. Vaikuttavia tekijöitä ovat suomen kielen taidon lisäksi esimerkiksi oma äidinkieli ja kulttuuri sekä kodin mahdollisuus tukea opiskelijan koulunkäyntiä.

Myös kotimaan koulujärjestelmän erot vaikuttavat oppimiseen ja koulumenestykseen. Jos maahanmuuttajanuori on muuttanut Suomeen lähialueilta, joissa koulujärjestelmä on samankaltainen kuin Suomessa, koulunkäynti on todennäköisesti sujuvampaa. Toisaalta on mahdollista, että nuori on tullut sellaisesta maasta, jossa opetusmenetelmät, -materiaalit ja -käytänteet poikkeavat merkittävästi suomalaisesta.

Vaikka opiskelijalla olisikin hyvä koulutausta omasta kotimaasta, hänellä voi olla vääristynyt kuva opintojen etenemisestä. Hän voi esimerkiksi kuvitella, että hänen pitäisi olla jo pidemmällä opinnoissaan. Riittävän suomen kielen taidon puuttuessa hänellä ei ole kuitenkaan mahdollisuutta edetä opinnoissaan esim. lukiossa. Joustava siirtyminen esimerkiksi lukion puolelle kielitaidon kasvaessa ja mahdollisuus opiskella joitakin aineita omalta tasolta motivoi opiskelijaa. Koulutuksen tutkintotavoitteisuus, koulutuksen päättyessä saavutettu yhteishakukelpoisuus ja mahdollisuus opiskella lukiossa ovat merkittäviä tekijöitä.

Suomen kieli on sekä oppimisen kohde että väline. Toisen kielen oppijalla on kielen oppimisen kannalta kaksi haastetta: on toisaalta opittava kieli, jotta voisi käyttää sitä. Ja toisaalta kieltä on opittava, että voisi oppia sen avulla. Myöhempien opintojen kannalta on ensisijaisen tärkeää, että oppija saa hyvän suomen kielen taidon peruskoulusta. Suomen kielen osaamisen merkitys on myös muiden oppiaineiden kannalta suuri. Suomi toisena kielenä -opetus nivoutuu yhteen muuhun koulutyöhön ja luo sille kielellisiä edellytyksiä. Peruskoulun S2-opetussuunnitelma määrittää, että S2-opetuksessa tulee ottaa huomioon myös muiden oppiaineiden sisältöjä, peruskäsitteitä ja sanastoa. Monelle nuorelle juuri muiden aineiden opiskelu on vaativaa. Tämä on täysin ymmärrettävää, koska kehittyvä peruskielitaito (eli taso A2.2) ei ole vielä riittävä seuraamaan pitkää ja vaikeaa opetuspuhetta eikä lukemaan ja ymmärtämään oppikirjojen pitkiä tekstejä. Yhteistyö aineenopettajan ja suomi toisena kielenä -opettajan välillä on välttämätöntä nuoren suomen kielen opiskelun tukemisessa. Suomi toisena kielenä -opettajan rooli on suuri: hän auttaa muita opettajia ottamaan huomioon maahanmuuttajataustaisen oppijan erityistarpeet.

Yhteistyön merkitys nousee esille myös silloin, kun selvitetään mahdollisia oppimisvaikeuksia. Oppimisvaikeuksien selvittämisessä lähtökohtana ovat opettajien havainnot oppimisesta. Suomi toisena kielenä -opettaja ja aineenopettaja kuvailevat ja tarkentavat oman opetuksen lähtökohdista, mitä oppija osaa ja missä asioissa oppiminen ei edisty. Maahanmuuttajataustaisen oppilaan kohdalla täytyy aina ottaa huomioon kielitaidon näkökulma ja se, miten suomen kieli vaikuttaa oppimiseen ja erilaisista tehtävistä suoriutumiseen.

Oppimisvaikeuksien tunnistamisella on suuri merkitys nuoren etenemisen ja tulevaisuuden kannalta. Jos peruskouluopinnot eivät suju tavoitteiden mukaisesti, nuoren maahanmuuttajan on vaikea päästä jatko-opintoihin. Kun nuori oppija tunnistaa ja tietää omat vahvuutensa ja löytää keinoja selviytymiseen, oma elämänhallinnan tunne kasvaa. Onnistumisen kokemukset opinnoissa vahvistavat nuoren itsetuntoa.

Sisältö

Nuorten raiteen koulutuksen opetussuunnitelman laatimisessa otetaan huomioon koulutuksen rooli kotoutumisessa. On suotavaa, että jokaiselle oppijalle laaditaan henkilökohtainen opetussuunnitelma, joka perustuu perusasteen opetussuunnitelmaan. Henkilökohtainen opetussuunnitelma on lähtökohta opetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa oppijan opintojen edistymisen ja arvioinnin kannalta. Sen laatimisen tärkein merkitys on opetuksen yksilöllistäminen. HOPSiin sisältyy myös kuvaus oppijan oppimisvalmiuksista ja oppimiseen liittyvistä erityistarpeista. Siihen kirjataan muun muassa opetuksen ja oppimisen pitkän ja lyhyen aikavälien tavoitteet. Se on työväline, joka auttaa oppijaa, opettajaa ja myös vanhempia jäsentämään tilannetta ja oppimistavoitteita. HOPSin toteutumista tulee arvioida ja seurata säännöllisesti.

Koulutuskokonaisuudessa suomen kielen opetuksen tärkeimpiä sisältöjä ovat toisaalta yleiset ja henkilökohtaiseen elämään liittyvät kommunikaatiotarpeet ja toisaalta kouluelämässä tarvittava kielitaito, esimerkiksi eri oppiaineiden sanasto. Eri oppiaineiden sanaston kehittäminen tapahtuu suomi toisena kielenä -opettajan ja aineenopettajan yhteistyössä.

Suomen kielen opinnot ovat keskeisessä asemassa. Opinto-ohjelmaan kuuluu myös muiden aineiden opiskelu. Suomen kielen lisäksi opiskellaan seuraavia aineita: englannin kieli, matematiikka, yhteiskunta ja historia, luonnontieteelliset aineet (esimerkiksi biologia, kemia, fysiikka, maantieto). Opintoihin kuuluvat myös tietotekniikan perusteet sekä muut perusasteen aineet (esimerkiksi taideaineet).

Olisi hyvä, jos opintoihin sisällytettäisiin myös työelämän tutustumisjakso, joka voi tukea myöhempiä uravalintoja.

Ohjauksen kriteerijä

Nuorille tarkoitetulle koulutusraiteelle ohjataan ensisijaisesti sellaisia nuoria, jotka ovat asuneet Suomessa vasta vähän aikaa. Raiteelle voidaan ohjata myös sellaisia nuoria, jotka ovat opiskelleet suomalaisessa peruskoulussa, mutta eivät ole saaneet päättötodistusta. Raide sopii myös sellaisille nuorille, jotka ovat ylittäneet oppivelvollisuusiän (17–23 vuotta), mutta ovat motivoituneita opiskelemaan nuorille suunnatussa koulutuksessa.

Polulle ohjauksen tärkeä kriteeri on se, että nuorella oppijalla on kotimaastaan peruskoulutaustaa. Useimpien nuoruusiässä Suomeen muuttaneilla nuorilla on kotimaastaan jonkinlaista koulutaustaa. Osalla nuorista voi olla vankka tiedollinen pohja maahan muuttaessa. Monelle taas koulunkäynti on voinut olla epäsäännöllistä esimerkiksi kotimaan poliittisen tilanteen takia. On myös mahdollista, että nuori ei ole aikaisemmin käynyt koulua ja hän on luku- ja kirjoitustaidoton. Opintojen sujuvuuden kannalta on tärkeää, että opiskelijalla on vähintään mekaaninen luku- ja kirjoitustaito latinalaisilla aakkosilla.

On myös mahdollista, että osa raiteelle ohjatuista nuorista on ollut tavallisella perusasteella valmistavassa koulutuksessa ainakin osan lukukaudesta edellisenä vuonna, mutta he ovat ylittäneet oppivelvollisuusiän ja joutuneet pois peruskoulusta.

Raiteelle ohjaamisen merkittävä kriteeri on myös motivaatio koulutuksen suorittamiseen. Motivaatio liittyy myös nuorten tulevaisuuden suunnitelmiin, koska nuorten raiteen tavoite on myös saada perusopetuksen todistus tai sellainen suomen kielen taito, jolla voi päästä jatko-opintoihin.

Kielitaito riittää tämän koulutuskokonaisuuden jälkeen

Nuorten raiteen suorittuaan opiskelija voi hakea yhteishaussa ammatilliseen koulutukseen. Kiristynyt kilpailu toisen asteen opiskelupaikoista ja ammatillisen koulutuksen koventuneet vaatimukset ovat jättäneet maa-

Maahanmuuttajataustaiset hakijat usein koulutuksen ulkopuolelle. Opiskelu ammatillisessa koulutuksessa vaatii hyvän kielitaidon. Maahanmuuttajanuori tarvitsee ammatillisissa opinnoissaan tukea ja ohjausta myös suomen kielen opiskelussa. Jotta ammatilliset opinnot sujuisivat, ammatillisiin opintoihin valmistava koulutus ennen varsinaisia ammattiopintoja on usein hyvä vaihtoehto.

Nuorten raiteen jälkeen on mahdollista jatkaa opintoja myös lukiossa. Tämä mahdollisuus toteutuu opinnoissaan hyvin menestyvien kohdalla.

On myös mahdollista, että nuorten raiteen suorittamisen jälkeen nuori työllistyy.

KOTIÄIDIT

Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelmasuositus kuvaa joitakin erityisryhmiä, joista yksi on kotiäitien joukko. Suosituksessa ei oteta kantaa siihen, edellytetäänkö kaikkien ryhmän saavutettavan koulutuksen lopussa asetetun tavoitetason. Opetussuunnitelmasuositus on väljä, koska se on nimenomaan suositus. Erilaisille koulutuskokonaisuuksille ei ole määritelty tarkkaa kestoa eikä kovin yksityiskohtaista sisältöäkään.

Kotoraide-projektin yhdeksi erityisryhmäksi olemme valinneet kotiäidit. Koulutuksen järjestäjän puolesta olisi aivan mahdollista nimetä koulutuksen kohderyhmäksi *kotona lasta hoitavat vanhemmat*, mutta arvioimme kotiäiti -nimikkeen aukeavan helpoimmin koulutuksen kohderyhmälle. Kotiäiti-kohderyhmään kuuluvat tässä yhteydessä ensisijaisesti ne maahanmuuttajanaiset, jolla ei ole mahdollisuutta osallistua kokopäiväiseen opiskeluun esimerkiksi siksi, että he hoitavat lapsiaan kotona. Perinteisesti tähän ryhmään kuuluvat ne naiset, joilla kotimaassaan ei ollut mahdollisuutta käydä koulua tai ne, jotka ovat joutuneet hoitamaan lapsia yksin kotona. Laajennetussa merkityksessä kotiäiteihin kuuluvat koulutustaustasta riippumatta ketkä tahansa maahanmuuttajanaiset, jotka tällä hetkellä ovat hoitamassa lapsia kotona ja jotka tarvitsevat suomen kielen opetusta, mutta eivät ole kokoaikaisessa koulutuksessa.

Maahanmuuttajanaisilla, joilla on pieniä lapsia, on usein vaikeuksia osallistua suomen kielen koulutukseen. Kokopäiväiseen koulutukseen pääsyn edellytyksenä on, että lasten päivähoito on järjestyksessä ja lyhyempiinkin koulutuksiin on vaikea osallistua, jos äidillä ei ole toimivaa lastenhoitoverkostoa omasta takaa. Kotiäideille suunnatun opetuksen järjestely vaatiikin oheisjärjestelyjä, joista tärkeimpänä on lastenhoidon järjestämistä kurssin ajaksi. Koulutuspaikan olisi hyvä sijaita kodin lähellä.

Kotiäideille suunnattujen kurssien järjestämisessä on tilausta myös kolmannella sektorilla: heidän verkostojensa kautta tämä kohderyhmä voidaan tavoittaa, vaikka he eivät tuntisikaan yhteiskunnan tarjoamia koulutuspalveluita. Maahanmuuttaja- ja tai muiden järjestöjen tarjoama koulutusmuoto voi olla tälle kohderyhmälle tiettyssä elämäntilanteessa sopivampi vaihtoehto kuin kokopäiväinen opiskelu.

Kotiäitien koulutukseen pääsy olisi tärkeää sekä henkilön itsensä että koko perheen kotoutumisen kannalta. Suomea taitava ja suomalaiseseen yhteiskuntaan tutustunut äiti voi hankkia itselleen ja perheelleen olennaisia tietoja muista riippumatta, käyttää itsenäisesti esimerkiksi terveyspalveluita, osallistua lastensa koulunkäyntiin aktiivisemmin ja tukea lapsiaan koulutiellä. Kotoutuminen tulisi nähdä paitsi työllistymisen, myös elämänhallinnan ja tulevien sukupolvien näkökulmasta.

Maahanmuuttajaäidit, joilla on pieniä lapsia hoidettavana, viettävät usein ensimmäiset vuotensa Suomessa kotona. Monelle maahanmuuttajaäidille suomalaisen yhteiskunnan toiminta ja toimintamallit jäävät etäisiksi ja vieraiksi. Kun mahdollisuudet työllistyä ja kouluttautua ovat heikot, kotiäitiys voi olla käytännössä ainoa mahdollinen vaihtoehto.

Oman erityisryhmänsä kotiäitien joukossa muodostavat ne maahanmuuttajanaiset, joiden lapset ovat jo kasvaneet ja muuttaneet pois kotoa. Heidän tilanteensa voi olla turhauttava: he ovat asuneet maassa pitkään, mutta eivät osaa kieltä, eivätkä pysty hoitamaan oman elämänsä asioita.

Pituus

Kotiäitikursseilla ei välttämättä tarvita erillistä valintatilaisuutta tai alkukartoitustestiä, vaan kurssille osallistumiselle pitää olla mahdollisimman matala kynnys. Kotoraide-projektin puitteissa järjestimme syksyllä 2009 ja keväällä 2010 yhteistyössä Espoon sosiaalitoimen ja asukastila Kivenkolon kanssa kotiäitikurssin. Kurssin opiskelijat tavoitettiin Espoon sosiaalitoimen kautta, kun sosiaalityöntekijät kertoivat asiakkailleen tulevasta kurssista. Kurssi kokoontui lukuvuoden aikana kaksi kertaa viikossa ja osallistujien palautteen mukaan tämä oli sopiva määrä.

Kotiäitikirssille sopiva pituus on esim. vuoden pituinen koulutus - näin koulutuksen aikana päästään käsittelemään useita äitien tarpeisiin liittyviä teemoja. Lähiopetusta voi olla kaksi kertaa viikossa, kolme tuntia kerrallaan. Kokeilukurssimme osallistujat kokivat tällaisen aikataulun sopivaksi. Vaikka lastenhoito olisi kurssin ajaksi järjestettykin, on hyvä varautua siihen, että kaikki eivät oman koti- ja perhetilanteensa takia välttämättä pysty osallistumaan säännöllisesti opetukseen. Kotitehtävien tekeminen ja omatoiminen opiskelu voi olla monelle osallistujalle haasteellista. Syyt ovat monenlaisia: ajanpuute, heikot opiskelutaidot ja jossain määrin myös motivaation puute.

Tavoitetaso

Kokeilukurssimme ensisijainen tavoite oli innostaa naisia osallistumaan suomen kielen opetukseen. Kurssille osallistumisen kynnys oli matala. Kurssin järjestämisen idea oli järjestää kurssi kaikille halukkaille ja kiinnostuneille. Kurssille pääsivät osallistumaan kaikki halukkaat kielitaitotasosta riippumatta. Kurssilla opiskelu ja käynti olivat vapaaehtoisia.

Kotiäitikirssin tavoitteiden suunnittelu ja määrittely riippuvat pitkälti osallistujien tarpeista ja heidän kiinnostuksen kohteistaan. Pilottikurssillamme emme laatineet varsinaista opetussuunnitelmaa. Ohjenuorana oli Opetushallituksen Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelmasuositus, jota sovelsimme kurssin aikana. Opetuksen toteuttamisessa tämä tarkoitti sitä, että opiskelu tapahtui ohjatuissa pienryhmissä, joissa jokainen opiskelija voi opiskella omalle kielitaidolle sopivia asioita. Kielen opiskelun lisäksi kurssin tärkeimpiä tavoitteita on kotona olevien naisten aktivoiminen osallistumaan kurssille ja suomen kielen opiskelemiseen innostaminen. Tavoitteena on myös se, että naiset käyttäisivät rohkeammin suomen kieltä omassa elämässään.

Pedagogiset päälinjat ja kokemuksia kokeilukurssilta

Kotiäideille tarkoitetulla kurssilla keskeinen osa-alue on opiskelutaitojen kehittäminen ja harjoittaminen. Kurssille ohjautuu paljon sellaisia opiskelijoita, joilla on vähäinen koulutustausta kotimaastaan. Heidän mahdollisia myöhempiä suomen kielen opintojaan ajatellen opiskelutekniikan ja -strategioiden kehittäminen on tärkeää.

Kurssilla suullisen kielitaidon opettamisella on keskeinen rooli, koska kotiäidit joutuvat hoitamaan perheensä asioita usein yksin. Kurssille osallistuu myös sellaisia opiskelijoita, jotka ovat asuneet maassa pitkään. Heidän ymmärtämisen ja puhumisen taitonsa voivat olla hyvin vahvoja ja sitä voidaan hyödyntää opetuksessa. Tällaiset opiskelijat voivat toimia myös opettajan apuna tai tulkkeina, kun esimerkiksi selitetään tehtävänäntoja.

Tällä kurssilla korostuu ajatus, että kieltä opitaan arkisessa vuorovaikutuksessa. Opetuksessa tulisi ohjata havainnoimaan ja käyttämään kieltä luokan ulkopuolella. Esimerkiksi erilaiset retket ja tutustumiskäynnit ovat oivia tilaisuuksia päästä käyttämään kieltä autenttisissa kielenkäyttötilanteissa. Retkellä opiskelijat voivat ymmärtää paremmin suomen kielen opiskelun merkityksen. Retket palvelevat myös niitä oppijoita, jotka opivat parhaiten oman kokemuksen kautta.

Kokemuksellisen oppimisen lähtökohta on oppijan aktiivinen toiminta. Oppimistilanteissa jokainen oppija tuo mukanaan omat kokemuksensa, jotka monipuolistavat ja laajentavat oppimisen kohteena olevia asioita. Kotiäideille tarkoitetuilla kursseilla opiskelijoiden tiedot, taidot, elämäkokemukset ja omat voimavarat pitäisi ottaa huomioon ja hyödyntää opetuksessa. Opetuksessa pitäisi korostua käytännön- ja arjen läheisyys, koska perheen asioiden hoitaminen jää usein heidän vastuulleen.

Kotiäideille tarkoitetuilla kursseilla opetusmenetelmät valikoituvat osallistujien tarpeita vastaaviksi. Pilottikurssimme osallistujat edustivat kirjavaa joukkoa. Kurssilla oli pitkään Suomessa asuneita sekä vastikään maahan tulleita. Osalla opiskelijoista oli takanaan moniakin suomen kielen kursseja, ja heillä oli melko sujuva suullinen kielitaito. Sen sijaan lukeminen ja kirjoittaminen tuottivat ongelmia. Kotiäitien joukossa oman ryhmänsä muodostivat ne, jotka olivat saapuneet vähän aikaa sitten maahan ja odottivat kielikurssille pääsyä. Heidän kanssaan perussanaston ja -fraasien oppiminen oli ensisijaista.

Kurssilaisten suomen kielen taidot, tarpeet, oppimistavoitteet ja oppimiskulttuurit olivat hyvin erilaisia. Tämä pitää ottaa huomioon opetuksen suunnittelussa ja tämä asettaa opettajalle melkoisia haasteita. Ryhmän heterogeenisyyden vuoksi eriyttämisen merkitys korostuu kurssilla. Eriyttämällä tarkoitetaan, että opettaja huomioi oppijoiden erilaiset taidot ja erilaiset oppimisedellytykset. Ns. yhtenäistävä eriyttäminen tarkoittaa sitä, että sen avulla tavoitellaan kaikille oppijoille yhteistä tasoa. Koska kurssillamme ei ollut tarkasti määriteltyä kaikille yhtenäistä saavutettavaa tavoitetasoa, emme ole käyttäneet tätä eriyttämisen muotoa. Erilaistava eriyttäminen tarkoittaa taas sitä, että opettaja ohjaa syvempään ja laajempien kokonaisuuksien hallintaan. Erilaistava eriyttäminen toteutui kurssillamme niin, että opettaja pyrki suunnittelemaan ja laatimaan jokaiselle oman räätälöidyn ohjelman. Ongelmaksi muodostui joidenkin opiskelijoiden epäsäännöllinen osallistuminen kurssille.

Suomen kielen oppimisen lisäksi kurssilla käsiteltiin myös suomalaisen yhteiskunnan ilmiöitä, ajankohtaisia asioita ja tapahtumia. Opiskelijoita henkilökohtaisesti koskettavat ja mieltä askarruttavat kysymykset herättivät kiinnostusta ja kannustivat heitä esittämään mielipiteitään, mikä puolestaan tuki suomen kielen oppimista.

Pilottikurssimme kokemusten mukaan suurin osa kurssilaisista osallistui lähes jokaiselle opetuskerralle. Kotiäitien aktiivinen osallistuminen on osoitus siitä, että tällaiselle koulutukselle on tarvetta. Monet sanoivat halunneensa päästä kurssille jo pitkään, ja heidän opiskelumotivaationsa oli korkea. Toisaalta joillekin kurssilaisille kurssi oli ajanviettopaikka, johon tultiin silloin kun ohjelmaan sopi.

Kurssi toimi samalla sosiaalisena kohtauspaikkana ja henkireikänä. Kurssi lisäsi myös keskinäistä ymmärrystä ja kunnioitusta. Kurssilla oli mahdollista keskustella avoimesti ja hyvässä hengessä monista kulttuureihin ja uskontoihin liittyvistä kysymyksistä. Suomen kielen opiskelun lisäksi kurssi auttoi luomaan ystävyysuhteita. Monelle osallistujalle kurssi tarjosi sosiaalisia kontakteja ja vertaistukea muihin samassa elämäntilanteessa oleviin kotiäiteihin. Voidaan sanoa, että kurssi on tukenut monen osallistujan itsenäisyyttä. Erilaisten retkien ja tutustumiskäyntien ansioista myös naisten sosiaalinen elinympäristö laajeni.

Sisältö

Kurssin sisällön suunnittelussa pitää ottaa huomioon osallistujien erilaiset taustat, odotukset ja tavoitteet. Pilottikurssiltamme saatu kokemus vahvisti käsitystä, että kurssin sisältö määräytyy jokaisella opiskelukerralla kulloinkin paikalla olevien kurssilaisten tarpeiden mukaisesti.

Suomen kielen opiskelun alkuvaiheessa olevalle opiskelijalle perussanaston (esimerkiksi henkilötiedot, ruokasanasto, kaupassa asioiminen) oppiminen on keskeistä. Alkeisoppijalle on tärkeä tutustua myös kielen perusrakenteisiin (verbintaivutus preesensissä, paikallissijat). Opiskelijan suullisen kielitaidon kehittäminen on alusta lähtien tärkeää. Alkeistasolla voi käsitellä esimerkiksi seuraavia aihepiirejä: esittäytyminen, tervehdys- ja kohteliaisuusfraaseja sekä erilaisia asioimistilanteita.

Edistyneemmällä opiskelijoilla kurssilla voidaan vahvistaa tekstinymmärtämistaitoja ja kasvattaa sanastoa erilaisten opetustekstien ja autenttisten tekstien avulla. Suullista kielitaitoa vahvistetaan ohjatuin opiskelukeskusteluin. Kirjallisten taitojen vahvistaminen tapahtuu kunkin omista lähtökohdista erilaisten kirjoitusharjoitusten avulla. Kurssilla kiinnitetään huomiota myös kielen rakenteiden hallinnan vahvistamiseen.

Kurssin osallistujien joukossa on myös opiskelijoita, joilla on heikko luku- ja kirjoitustaito latinalaisin aakkosin. Tällaisten opiskelijoiden kanssa perusluku- ja kirjoitustaidon vahvistaminen ja harjoittelu ovat merkittävä osa opetusta.

Ohjauksen kriteerit

Pilottikurssillemme ei ollut erillistä opiskelijavalintaa. Espoon sosiaalitoimi oli mainostanut asiakkailleen kurssimahdollisuutta. Opiskelijoita yhdistävä tekijä oli, että kokopäiväinen ja omatoiminen opiskelu eivät sopineet heidän elämäntilanteeseensa. Monella osallistujalla oli heikko koulutustausta, mutta joukossa oli myös korkeasti koulutettuja kotiäitejä, jotka ovat odottaneet lastenhoitopaikan järjestymistä ja kielikurssille pääsyä. Heille tämän tyyppinen kurssi tarjosi luontevan väylän myöhempiin opintoihin.

Kielitaito riittää tämän koulutuskokonaisuuden jälkeen

Mikäli olosuhteet sallivat, opiskelijat voivat siirtyä kotiäitikurssin jälkeen kokopäiväiseen kotoutumiskoulutukseen. Sitä ennen kotiäideille tarkoitettu kurssi tarjoaa hyvän mahdollisuuden harjoitella opiskelutaitoja ja rakentaa suomen kielen osaamista myöhempiä suomen kielen opintoja ajatellen. On kuitenkin syytä muistuttaa, että monet naiset esimerkiksi iän tai terveyden takia eivät pysty opiskelemaan kokopäiväisesti. Heille tällaiset kurssit tarjoavat mahdollisuuden opiskella kieltä sekä laajentaa elinpiiriään.

TYÖSSÄKÄYVIEN RAIDE

Suoraan työmarkkinoille tulevat maahanmuuttajat asettavat uusia haasteita kotoutumisjärjestelmälle. Kotoraide-projektissa on yhdeksi raidevaihtoehdoksi valittu jo työelämässä mukana olevien maahanmuuttajien suomen kielen koulutus, jotta myös tähän ryhmään kiinnitettäisiin huomiota ja jo työelämässä toimivien maahanmuuttajien suomen kielen koulutuksen tarpeista keskusteltaisiin enemmän.

Työssäkäyvät maahanmuuttajat edustavat hyvin kirjavaa ryhmää. Työssäkävistä maahanmuuttajista on olemassa hyvin stereotyyppisiä käsityksiä, esimerkiksi virolaiset rakennusmiehet tai puolalaiset putkimiehet. Toisina ryhmän edustajina ovat vaativissa asiantuntijatehtävissä työskentelevät maahanmuuttajat, jotka käyttävät työkielenään englantia. Vaativissa asiantuntijatehtävissä työskentelevä maahanmuuttaja saattaa selvittää työssään ilman suomen kielen taitoa. Työssäkävien maahanmuuttajien erilaiset opiskelutarpeet ja lähtökohdat edellyttävät kotoutumiskoulutuksen monimuotoistumista, esimerkiksi verkkopohjaisen opiskelun kehittämistä, sekä työnteon ja opiskelun yhdistämistä.

Kotoutumislain piiriin kuuluville työttömille työnhakijoille Suomen kotoutumislaki turvaa osallistumisen kotoutumiskoulutukseen. Kieliopinnoilla on keskeinen sija kotoutumisessa ja työllistymisessä. Työperäiset maahanmuuttajat eivät vielä kuulu kotoutumislain piiriin. Heillä on työpaikka, mutta suomen kielen taito saattaa olla vähäinen tai sitä ei ole ollenkaan. Työvoimapolitiisessa koulutuksessa olevat maahanmuuttajat taas hankkivat ensin kielikoulutusta ja vasta sen jälkeen työpaikan. Kotouttamislain uudistus on nyt käynnissä, ja uuden kotouttamislain tavoitteena on ottaa huomioon myös työperäisesti maahan tulevat henkilöt, jotka ovat maassa vähintään vuoden.

Jo työelämässä olevat maahanmuuttajat ovat usein väliinputoajia. Vaikka heillä on työpaikka, riittävän kielitaidon hankkiminen jää useimmiten omalle vastuulle. Työnantaja saattaa osallistua kielikurssien järjestämiseen tai kuluihin, mutta siihen työnantajalla ei ole lakisääteistä velvoitetta. Työnantaja voi suhtautua periaatteessa positiivisesti siihen, että työntekijät opiskelevat suomea, mutta käytännössä sopivan kielikurssin löytäminen jää useimmiten työntekijän harteille. Monen jo työelämässä olevan maahanmuuttajan ainoaksi vaihtoehdoksi jäävät vapaan sivistystyön (esimerkiksi aikuislukioiden, kansalaisopistojen tai erilaisten järjestöjen järjestämät kurssit) kurssit. Vapaan sivistystyön kursseja järjestetään tavallisen työajan ulkopuolella ja työssäkävyvä maahanmuuttaja voi siis niihin osallistua. Vapaan sivistystyön kurssitarjonta ei kuitenkaan aina vastaa työssäkävien maahanmuuttajien tarpeita.

Suomeen muuttaneella ja heti työpaikan saaneella maahanmuuttajalla on haasteena saavuttaa mahdollisimmin nopeasti työelämän ja työtehtävän vaatimuksia vastaava kielitaito. Työssäkävien maahanmuuttajien suomen kielen koulutuksen yhtenä ongelmakohtana voidaan pitää juuri sitä, että ammattialoitain räätälöityä koulutusta ei juuri ole. Tämä koskee erityisesti korkeasti koulutettuja maahanmuuttajia, joiden peruskielitaito ei riitä vaativiin asiantuntijatehtäviin.

Raiteen pituus

Työssäkävien maahanmuuttajien kielikoulutuksen pituus riippuu luonnollisesti koulutuksen opiskelijoiden lähtötasosta ja tavoitteista. Työn ohessa järjestettävän koulutuksen suunnittelussa pitää ottaa huomioon koulutukseen osallistujien voimavarat, ja oman kokeilumme perusteella esimerkiksi kaksi kertaa viikossa tapahtuvalla lähiopetuksella on jo vaikutusta. Yhden lähiopetusjakson sopiva pituus voisi olla 3 oppituntia kerrallaan. Päivittäisen työn vaatimuksista (esimerkiksi vuorotyö) saattaa seurata, että kurssin osallistujat eivät pysty osallistumaan säännöllisesti opetukseen.

Tavoitetaso

Koulutuksen lopussa kaikille yhteistä saavutettavaa kielitaidon tavoitetasoa ei voi määritellä. Tavoitetaso riippuu kurssille osallistuneiden lähtötasosta, heidän työtehtävistään ja syistä, joiden takia he ovat hakeutuneet kurssille. Tavoitteiden määrittelyssä pitää ottaa huomioon, minkälaisista työtehtävistä ja -tilanteista koulutuksen osallistujien pitää selviytyä. Suunnittelulle on eduksi, jos tässä kohtaa päästään tekemään yhteistyötä työnantajien kanssa - aina se ei kuitenkaan ajan tai taloudellisten reunaehtojen vuoksi ole mahdollista. Voi helposti käydä myös niin, ettei työnantajan edustaja osaa pukea sanoiksi sitä, millaista kielitaidon kehitystä koulutukselta odotetaan, tai työnantajan ja työntekijän tavoitteet koulutukselle voivat poiketa toisistaan paljonkin.

Koulutuksen yhtenä tavoitteena voidaan pitää sitä, että koulutuksen jälkeen maahanmuuttajataustainen työntekijä pystyy osallistumaan työyhteisön toimintaan täysivertaisena jäsenenä muiden kanssa. Työpaikalla järjestettävän suomen kielen koulutuksen tavoite on työtehtävissä tarvittavan kielitaidon parantamisen lisäksi myös tukea opiskelijoiden suomalaisen työkultuurin mukaista suullista ja kirjallista viestimistä työpaikalla. Alan ammattisanaston ymmärtämisen ja oppimisen lisäksi on toivottavaa, että kurssilla tutustutaan myös työn kannalta keskeisiin ammattislangisanoihin ja -ilmaisuihin.

Pedagogiset päälinjat ja sisältö

Usein suomen kielen kursseista puhuttaessa ensimmäinen esiin tuleva kritiikki on ryhmien heterogeenisyys. Samalla kurssilla opiskelevien taustat ovat usein hyvin erilaisia. Työssäkäyviä maahanmuuttajia varten räätälöidyssä koulutuksessa oppimista palvelisi paljon, jos saman alan työntekijät olisivat samassa koulutuksessa. Tosin vaikka samaan opetusryhmään valitaan saman työtehtävän tekijöitä, ryhmän opiskelijoiden kielitaitoprofiilit ja oppimistavoitteet saattavat olla hyvin erilaisia ja yksilöllisiä. Jos suinkin mahdollista, olisi hyvä, että ennen varsinaista koulutusta järjestetään kartoitus, jossa opiskelijat jaetaan lähtötaitotason perusteella eri ryhmiin. Jako ryhmiin on tarkoituksenmukaista, jotta koulutukseen voidaan laatia osallistujille mielekäs sisältö, ja jotta opiskelijoiden osallistumismotivaatio säilyy.

Koulutuksen sisällön suunnittelussa työpaikan ja opettajan yhteistyön merkitys on suuri. Opettaja opettaa kieltä, mutta materiaalien suunnittelussa pitää ottaa huomioon kohderyhmä. Työpaikan ammattiohjaaja tai yhteyshenkilö voi toimia opettajan apuna sopivien materiaalien suunnittelussa. Sisältöjen räätälöiminen työnantajan toiveita ja opiskelijoiden taitoja ja tarpeita vastaavaksi vaatii huolellista suunnittelutyötä opettajalta. On myös toivottavaa, että suomen kielen opettaja pääsisi työpaikalle seuraamaan, millaisia kielenkäyttölanteita maahanmuuttajataustainen työntekijä kohtaa työssään. Opettajan on hyvä tutustua alaan huolellisesti, esimerkiksi olemalla työpaikalla läsnä, seuraamalla ja tarkkailemalla alan kielenkäyttölanteita. Myös alalla jo pitkään toimineiden työntekijöiden haastattelu voi auttaa esimerkiksi materiaalien suunnittelussa. Koko työyhteisön, työpaikkaohjaajan tai esimiehen tuki on ratkaisevassa roolissa maahanmuuttajataustaisen työntekijän suomen kielen oppimisessa. Työpaikalla korostuu esimerkiksi selkokielen ja toistojen merkitys. Alussa tottumaton kielenkäyttäjä pystyy nappaamaan puhevirrasta yksittäisiä avainsanoja. Vaikka työntekijän omalle vastuulle jää selvittää esimerkiksi tiettyjen fraasien tai sanojen merkitys, työyhteisön tuki on korvaamaton ja välttämätön apu kielen oppimisessa. On toki huomattava, että tällainen yhteistyö edellyttää tavanomaista kielikoulutusta enemmän suunnitteluresursseja niin työnantajan kuin kouluttajankin osalta.

Työpaikalla järjestettävillä suomen kielen kursseilla kielen opetukseen integroidaan työelämä tietoutta, kehitetään työelämässä tarvittavia viestintätaitoja ja opiskellaan ammattisanastoa. Kurssilla pitää opettaa tietyn ammattialan sanastoa ja työtehtäväkohtaista keskeistä työsanastoa (esimerkiksi työvälit, työprosessit), mutta kyse ei ole pelkästään ammattisuomen opettamisesta. Kursseilla yleisen työelämän kielitaidon ja ammattialakohtaisen kielitaidon opettaminen kulkevat rinnakkain. Työelämän kielitaito tarkoittaa sitä, että kieltä pystyy käyttämään tietyissä tilanteissa. Ammattisuomi-termi on hieman ongelmallinen, koska se viestittää, että työpaikalla puhutaan eri suomea kuin muualla. Työpaikalla järjestettävällä kielikurssilla pitäisi keskittyä muuhunkin kuin tietyn alan sanaston opettamiseen. Esimerkiksi pelkät tietyyn ammattialaan liittyvät sanalliset eivät palvele oppimista, koska niiden avulla ei pysty kiinnittymään työyhteisön tapaan käyttää kieltä. Kielenoppimisen myöhemmässä vaiheessa erikoistutaan tietyn alan erikoistehtäviin. Silloin erikoisammattisanaston opettaminen erillisellä kurssilla on perustellumpaa. Tällaiselle kurssille voivat osallistua myös

suomalaiset työntekijät. Tämä puoltaa sitä, että ammattisanastokurssi erillisenä koulutuksena voi olla hyvä ratkaisu, jos osallistujien taustat ja tavoitteet ja työtehtävät ovat samanlaisia. Tietyn ammattialan sanaston oppiminen vaatii syntyperäiseltä suomalaiseltakin oppimista.

Polulle ohjauksen kriteerejä

Kotoutumisen kannalta avaintekijänä pidetään työllistymistä, koska työ antaa myös mahdollisuuden oppia ja käyttää kieltä aidoissa vuorovaikutustilanteissa, oikeassa toimintaympäristössä. Kielen oppiminen työssä ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys tai automaattista.

Yleensä työpaikalla järjestettäviin opintoihin päästään esimiehen suosituksesta. Toisaalta on myös mahdollista, että työntekijät ovat itse halukkaita osallistumaan kurssille. Yleensä esimies voi suositella työntekijöille kurssia kahdesta syystä: työntekijän nykyinen kielitaito ei riitä vaativampiin työtehtäviin, ja kurssi tarjoaa työntekijälle mahdollisuuden edetä uralla ja vaihtaa työtehtävää. Toinen syy on se, että työntekijän kielitaito tai sen puute aiheuttaa ongelmatilanteita työpaikalla. On vaarana, että kielen osaamattomuudesta johtuvat väärinkäsitykset aiheuttavat epäluottamusta tai epäilystä maahanmuuttajataustaisen työntekijän osaamista kohtaan. Jos työntekijällä on epäselvä käsitys siitä, millaisia puutteita hänen kielitaidossaan on, se voi heijastua passiivisena osallistumisena tai poissaoloina kielikoulutuksesta.

Maahanmuuttajan suomen kielen taito on avaintekijä työllistymisessä ja kotoutumisessa. Suomen kielen osaamista pidetään myös avaimena siihen, että maahanmuuttaja pystyy osallistumaan tasavertaisena yhteiskunnan toimintaan. Toisaltaan on myös paljon sellaisia työtehtäviä, joissa voi pärjätä hyvin vähällä kielitaidolla tai jopa ilman suomen kielen taitoakin. Kielitaidon puuttuminen ei välttämättä ole aina este työllistymiselle. Työssäolo tai pitkä Suomessa asumisaika eivät takaa sitä, että kielitaito on riittävä.

Koulutuksen aikana oppijan oppimismotivaatio vaihtelee. Motivaatio ja asenne vaikuttavat oppimistuloksiin. Myös kotoutumisen vaihe vaikuttaa motivaatioon, samoin kielenoppimisprosessin vaihe. Kielenoppija kokee oppimisen mielekkääksi, kun opittavalle on heti käyttöä tai kun hän tuntee selviytyvänsä yhä paremmin. Varsinkin työn ohessa opiskelevien opiskelumotivaatioon liittyy monenlaisia seikkoja. Jos kurssille tullaan esimiehen määräyksestä, motivaatiota ei välttämättä ole. Raskaan työpäivän jälkeen voimat eivät aina riitä uuden oppimiseen. Kotitehtävien teko ja itsenäinen opiskelu tapahtuvat usein omalla ajalla, eikä työntekijällä ei välttämättä ole takanaan tukiverkosta, joka auttaa ja neuvoo kielen opiskelussa.

Työpaikalla tarvittavan suomen kielen arviointiin liittyy vaikeasti ratkaistavia kysymyksiä. Yleensä työnantaja asettaa eri työtehtävissä vaadittavat kielitaitovaatimukset. Tällaisissa tapauksissa kielitaidon arviointi jää työnantajan tehtäväksi, vaikkei tällä ole kokemusta ja ammatillista osaamista kielitaidon arvioinnista. Joissakin tapauksissa voikin käydä niin, ettei työnantajan asettama kielitaitovaatimus vastaa työtehtävän kielenkäyttötilanteita, vaan pienemmälläkin kielitaidolla saattaisi pärjätä. On toki myös työtehtäviä, joissa tarkka kielenkäyttö on ehdottomasti tarpeen.

Kielitaidon riittämättömyys saattaa käydä ilmi silloin, kun henkilö jää työttömäksi. Tällöin uudelleen työllistyminen tai ammatillisten opintojen täydentäminen on saattaa käydä hyvin vaikeaksi, koska kielitaito ei riitä muuttuvassa tilanteessa. Ongelmana on ollut tähän asti se, että eri tahoilla (työnantajat, maahanmuuttajat, virkamiehet) on erilainen käsitys kielitaidon riittävydestä. Kun puhutaan kielitaidon riittävydestä, on aina otettava huomioon, mikä on kunkin tavoite työllistymisessä ja muussa elämässä. Joillekin kotoutumiskoulutuksen B1.1 tavoitetaso riittää työllistymiseen sekä arjessa ja yhteiskunnassa toimimiseen. Toiset taas tarvitsevat lisäkoulutusta omien tavoitteidensa saavuttamiseksi. Jotkut taas eivät koskaan saavuta tasoa B1.1, mutta tulevat siitä huolimatta hyvin toimeen.

Kielitaito riittää tämän koulutuskokonaisuuden jälkeen

Työssäkäyvien maahanmuuttajien jatko-opintosuunnitelmiin voi kuulua oman ammattialan täydentäviä opintoja tai muita täydennyskoulutuksia. Rinnastuskelpoiset suomen kielen kurssit tai vapaan sivistystyön järjestämät kurssit tarjoavat lisää mahdollisuuksia parantaa kielitaitoa.

Työssä olevat maahanmuuttajat tarvitsevat työelämäänsä kytkeytyvää suomen kielen koulutusta ja alan täydennyskoulutuksia. Ei saa unohtaa myöskään sitä, että suomalaiset työntekijät tarvitsevat usein ohjausta yhä monikulttuuristuvissa työyhteisöissä toimimiseen.

Ns. riittävä kielitaito tulisi määritellä ala- tai tehtäväkohtaisesti, varsinkin silloin, kun kielitaito on olennainen osa ammatin harjoittamista. Työn suorittamisen kannalta ”riittävä kielitaito” määräytyy aina ammattialoittain ja työpaikkakohtaisesti.